

A tartalomról:

Joachim Prinz (Berlin): Mi zsidók. — H. Patai Éva (Jeruzsálem): Egy délután Armin Sternnél a szent városban. — Peterdi Andor: Hívogató (vers). — Nyiri Tibor: Hajsza. — A chanukagyertyák schamesze (vers). — F. Werfel—Sebesi Ernő: Absalom (vers). — Dr. Grozinger M. J.: A zsidó öngyűlöletről (Theodor Lessing halálára). — Kiss Arnold: A Dávid parittyája. — F. Fürth Margit: Útravaló. — Dr. Blau Lajos: A zsidók a művészetben. — Katona Ágostonné: Legendák az angol zsidók eredetéről. — Ipolyi Alfrédné Molnár Hermin: Magyar héber költő hátrahagyott verseiből: Az élet álmom. — Apám emlékének! (versek). — Ch. N. Bialik: A királyleány és a párja. — Patai József: Nagyünnepek a Szentföldön (A Herzl-körben tartott ünnepi beszéd). — Tolnai Alfréd: Az utolsó üveg befőtt. — Leo Motzkin: Német zsidók sorsa — zsidó sors. — Peterdi Andor: A szentföldi polgár. — Új könyvek. — Tollhegyről. — A Mult és Jövő IX-ik Szentföldi társasutazása. — Zsidó humor. — Krónika és szemle. — Harminc illusztráció és két műmelléklet.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Sternberg

Hang-
erősítő
berendezések

kiállításokra,
vendéglőkbe,
sportpályákra stb.

királyi udvari

hangszergyár
VII. ker., Rákóczi út **60**
(Saját palota)

Az ország legnagyobb
hangszeripari vállalata,
Európa legszebb rádióterme.

GRAMOFON

Electro Hungaria . . . . P **65.-**

Eredeti angol
hordozható, melyben
10 lemez vihető. . . . P **80.-**

Nagy, 25 cm-es, duplaoldali
lemez 68 fillér től

STANDARD, TELEFONGYAR, ORION, PHILIPS,
AMERIKAI R. C. A. VICTOR hivatalos árusítása

RÁDIÓ külföldvevő
3-lámpás (2+1) P **72.-**

Ami a szülőket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Olcsón és jól vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

ÚJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY UCCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező uccával

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII. KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435-28

F Ü R T H

lakástakarító- és légreglítő vállalat

Budapest, V., Csáky ucca 7 II. emelet

Telefon 24-455

Lelkiismeretes munka

*

Prima referenciák

Armin Stern: Jeruzsálem a Šcopus hegyéről nézve

Armin Stern (Jeruzsálem): Vak a Panaszfalnál

Armin Stern (Jeruzsálem): Jemenita eszroggal és lulovval

Robert Aitken (Newyork): Samuel Gompers amerikai munkásvezér szobra Washingtonban

Az „American Federation of Labor“ munkásszervezet alapítójának szobrát

Roosevelt, az Egyesült Államok elnöke avatta fel

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXIII. ÉVFOLYAM, 1933 DECEMBER

JOACHIM PRINZ (BERLIN): MI ZSIDÓK

A megalázott német zsidóság magáraeszmélésének hűséges tükré Joachim Prinz berlini főrabbinak most megjelent új könyve: „Wir Juden“ (Verlag Erich Reiss, Berlin 1934), amely kiméletlen nyíltsággal tárja föl a német zsidóság elkövetett hibáit és levonható tanulságait. Joachim Prinzt a „zsidó Savonarola“-nak mondják Berlinben. A nagy lendülettel megírt műből közöljük a megkapó bevezető és befejező strófákat:

MI ZSIDÓK,

vándorolunk több mint három évezrede a világon keresztül. Büszke, vad beduinok, barnák és erősek, küzdöttünk sivatag és veszélyek ellen. Hősök viaskodtak óriásokkal. Királyok uralkodtak fejedelmek és népek fölött. Dávid kísérete a szilárd falat teremtette Jeruzsálem körül. Hárójáról szerelmes dalok és zsoltárok fakadtak. Salamon trónjához zarándokolva mentek korának nagyjai. Próféták égő szó-fáklyákat dobtak a világba. Törvények vésődtek sziklatáblákra. A tíz zsidó ige erős hídján át vezettek az összes népek útjai a mélységek fölött.

MI ZSIDÓK

vonultunk a föld minden országán át. Kis-Azsia szigetéről Spanyolhonba, Afrikába, Görögországba, Itáliába, a német Rajna-partra, az orosz Steppékre, a Champagne völgyeibe és messze Indiába és Kinába. A saját országunk elveszett. Jeruzsálem szent városa fölött a pusztítás és vérontás baglyai huhogtak. De a mi utunk a hazából büszke és erős volt: még élt bennünk az ősapa-beduinok férfias elszántsága, a hősök ereje, kalandorok bátorsága. Élt bennünk az atyák hite, amely ellentálló hatalmat adott. Mert az út a népekbe és országokba valóban a legkalandosabb út volt, melyet valaha nép járt.

MI ZSIDÓK,

történetünk kemény sorsa folytán, kispolgárok, kalmárok, ügynökök, tudósok, orvosok, asztrológusok, énekesek, színészek, irodalmárok, ócskaruhakereskedők és tudományművelők lettünk. Életünk minden dolgában kettétörtünk, — ha elfelejtettük sajátosságunkat. A mi életünk elárulta önmagát, ha mi elárultuk történelmünket. Életünk bukás volt, ha elpártoltunk zsidóságunktól. Az elpártolásból támadt a zsidó

gyűlölete saját népe iránt. Ahol mások már nem gyűlöltek, gyűlöltük mi még önmagunkat. A mi ősi szent törzsünk jó erős fából — ledült és kinyujtotta messzeágazó gyökereit, mint egy halott szörnyeteg...

MI ZSIDÓK,

egykori beduinok, hősök, királyok, próféták, énekesek, elfelejtettük önmagunkat, sajátosságunkat, hitünket, széthullottunk, szertetőrve ettől a felejtéstől és lettünk a népek nagy, sebhelyes kérdésévé.

MI ZSIDÓK

keressük a saját szabadságunkat, mely a népek szabadsága is. Csak a saját országunkban találhatjuk. Mi tudjuk, hogy ebből az országból és életéből erős áramok indulnak majd azok felé is, akik közülünk a népek közepette laknak. Életteljes és szellemi fejlődésében az országnak, mely Izráel nevét viseli, mindnyájan részesek leszünk. Utunk, melyet nem irányítottak központból, gerincet és irányt kap onnan. A kemény munkából Izráel országában támad a dolgozó zsidó példája. Az új zsidó új, szebb képét fogja mutatni a népeknek. Nekünk, zsidóknak, mutatni fogja a földhöz visszatért zsidó szépségét és erejét. A mi zsidóságunk, amely a valódi fejlődéstől elvágyva elsenyvedt, ott újból nőni fog és mintája lesz a többi országok zsidóságának is.

MI ZSIDÓK

megmutatjuk így a világnak, az egész világnak, a mi kérdésünk megoldásának útját. Mi hiszünk ebben az útban, mert becsületesen, nyíltan és minden hátsó gondolattól mentesen járjuk. De hiszünk a megértésben is, mellyel a népek ezt a mi új utunkat fogadják. Hisszük, hogy csak közös munkával lehet a gigantikus feladatot megoldani. S hisszük végül, hogy a beszélgetéseket a zsidóságról fel fogják váltani a beszélgetések a zsidóság gal.

MI ZSIDÓK

hívjuk a testvéreinket. Mint József, állunk a messze mezőkön. Miként ő, keressük a testvéreinket. A régi magyarázat úgy tudja, hogy a férfiú, akinél József a testvérei iránt kérdezősködött; a Messiás volt. Mi reméljük, hogy mi is — testvéreink után kérdezve — találkozni fogunk a Messiással. De csak akkor találkozhatunk vele, ha hívásunkat meghallják...

H. PATAI EVA (JERUZSÁLEM) : EGY DÉLUTÁN ARMIN STERNNÉL A SZENT VÁROSBAN

Hárman ülünk a kis szobában. Mélykeretű ablakok, színes kőpadló, durván meszelt falak. Régi arab építkezés. Ajtónélküli fekete szekrény, homokszínű kéziszőtt keleti függönnyel, fehérre festett vasmosdó, vaságy és repedezett ormótlan nagy asztal. A szokásos „bútorozott szoba“.

— Még mindig jobb szeretek itt, mint a hotelben — mondja Armin Stern — és különben nagyon rendes népek. Oroszok... öregek már.

— Dolgoznak?

— Nem hiszem. Sokat ülnek idehaza. Sokat sóhajtoznak. Honvágy...

Meglepődöm.

— Honvágy? Jeruzsálemben? nem értem...

— Ne felejtse el, — magyaráz Armin Stern — hogy ezek negyven évig éltek Oroszországban. Erebe a gyerekek miatt jöttek. Hogy azok már itt legyenek otthon. De ők negyven szigorú télen át bámultak jég-rózsás ablakok mögül a fehér hómezőkre. A multkor itt álltak, ez előtt a kép előtt és sírtak, nagy, öreges, lassú könnyeket. Mert hó van a képen és havas fák, meg házak, meg galamszürke, hófelhős ég...

Nézzük a képet... Kisméretű vászon, egy itt ismeretlen évszak messzi hangulatát hozza. Bátyám mosolyog.

— Nagyon szép... de hogy sírtak előtte, ez tipikusan orosz. Az életüket, ha kell, örömmel adják Erec Izraelért, hogy a forró héber Nap országát meg-

Armin Stern (Jeruzsálem) : Gyermek

védjék gyerekeik és utódaik számára, de a hófedte orosz erdőket nem bírják elfelejteni...

Magam hallgatók. Nem szeretem a telet. Kinn hangosan hull az eső. Szél ostromozza a Szentváros házait, befúj az ablakon. Szél és eső és szűrős hideg — ez a jeruzsálemi tél. Napos bretagnei tájakat jó most nézni. Meleg képeket.

— A breton tengerpart zöldje kísér mindenfelé — meséli Armin Stern, mialatt a padlóra teríti vásznait, kartonjait...

— Nézzék, ugye nem lehet engem oly könnyen valami „izmus“-ba besorozni, a franciák tanítványa vagyok, szeretem Domier, Delacroix tónusait. A francia színek eljöttek velem Keletre. Nézzék...

Képek, képek, egy jövő kiállítás anyaga. A technikájuk szokatlanul merész — ez az, ami először feltűnik. Nem ismerik az anyag által való megkötöttséget. Aquarell könnyedségű olajfestmények, súlyosan, komoran ható pasztellek. Párisi tájak, portrék, kompozíciók — előbb az európai dolgait mutatja Armin Stern. Rendszert akar belevinni a képek nézésébe.

Az utóbbi évek munkásságának legjobb termékeit

Armin Stern (Jeruzsálem) : Jemenita

mutatja (kivéve azokat, melyek cseh, német múzeumokban és a legnagyobb európai műgyűjteményekben lógnak) és én mégis türelmetlen vagyok, mert legjobban a palesztinai munkák érdekelnek. Hogy mit látott, mit festett meg itt Keleten, az ezer színek országában Armin Stern, a színek mestere.

Csak a portréknál és a monotypiáknál állunk még meg hosszasan. A portrék jellemző ereje csodálatos. Az ember még soha nem látta a modellt, mégis az az érzése, hogy a hasonlóság tökéletes. Mert minden fej technikája hozzáidomul a modell egyéniségéhez. Egy német arisztokrata család elkényeztetett gyermekének portréját odaállítom a proletárleányka képmása mellé. Két gyermek, két kislány — és mintha nem ugyanaz a festő ábrázolná őket. Szinte hihetetlen, hogy ugyanaz a művész, aki így el tud játszani az élet e kis kegyeltjének rózsás arcreflexeivel — ilyen mélyen, ilyen minden fájdalomhoz és nélkülözéshez közelállóan tudjon behatolni a proletárgyermek sápadt, koravén arcának titkaiba.

A monotypia francia eredetű technika. Kényes és fáradságos. Olajképet festenek finom rézlapra. A rézlapról egyetlen levonatot lehet készíteni, puha, habfehér papíron. Az olajfesték fele a rézlapon marad, innen a kész kép áttetszősége, világító ereje.

Fényesség, világítóerő jellemzi talán legösszefogóbban Armin Stern képeit. Németországban ő egye-

Armin Stern (Jeruzsálem): Kurd zsidó

dül csinált monotypiát. Átszűrődve, átfinomodva kerül az olaj a papírra — „das gibt die Leuchtkraft!“ — mondja a művész — „und das ist aller Mühe wert...“

Én magam nem láttam a természetben sehol ilyen világító színeket, mint Armin Stern képein, csak itt a Keleten. Festői vízióiban előbb élte meg őket, mint a valóságban. Aztán itt találta meg a színek eredetijét.

Képek, képek... szajnai kikötő, háttérben a Notre Dame-mal, bretagnei halászpiac és újra és újra a tenger. Micsoda zöldek!

Inkább fény, mint szín. Nem matéria, zöld festék-réteg, hanem valami messzi, nagy zöld drágakő fényreflexe.

Jémeni zsidó képmásában tér vissza a francia tenger zöldje, amikor végre a palesztinai munkákra kerül a sor. Sovány, csupaszem arc, ínas, barna ujjak között eszrog és lulav, mélyzöld, misztikus zsidó szimbolum. Utána a Kotel Maaravi vak bölcsének portréját mutatja. Magas, fejedelmi tartású férfi. Fején a kis himzett sapka koronának hat. Lezárt szemhéja mögül cikázó, nyugtalan zöld fény vetődik hosszú pilláira. Trónjavesztett, megvakított király... a Kotel Maaravi vak bölcse.

A Panaszfal és az ott imádkozó, esdeklő zsidók vonzzák nagy erővel Armin Sternt, a festőt és az embert.

Armin Stern (Jeruzsálem): Proletárgyerek

— Már kezd mindez képpé válni — de csak benem... még nem merem megfesteni. Pár skicc, meg a vak bölcs... de még mindig nem az, amit a Kotel Maaraviról festeni akarok. A multkor, amikor lenn voltam a Falnál — gyakran vagyok ott órákig, mert meg akarom érteni a Panaszfalat és a panaszkodókat, — odaálltam egy síró asszony mögé. Nem láttam az arcát, mert a kövekre borult és csókolta őket és alig érthetően vinnyogott: „Ribajne sel ajlom... ribajne sel ajlom... helf mir... helf mir...”

— A nagyapám — beszél tovább pár pillanat mulva Stern — mit adott volna, ha csak egyszer ki-sírhatta volna magát a Panaszfalnál! Ő tanított engem először festeni. Hétéves voltam akkor. Ő meg hetven... Maga nem festett soha. Legfeljebb cégtáblákat, meg sírköveket tervezett. Csak közel a nyolcvanhoz kapta el az alkotnivágyás — és megformált és kiöntött magának egy hétágú arany Menórát...

Hallgattunk.

— Ő mesélt nekem sokat a Panaszfalról — folytatja Armin Stern — és én úgy akarom megfesteni, hogy az több legyen, mint a szürke kövek ezerszer látott képmása. Nagy tragikus kompozíciót akarok festeni róla, a sóhajokat szeretném belefesteni és a Measáárim feketekendős asszonyainak idehordott, ideontott könnyeit...

Tétován jön a kérdés:

— Mikor?

— Ha visszajövök, tavasszal! — ez az álmom... idejönni és zsidó művésszé válni gyökerestül. Nem pusztán azért, hogy zsidótárgyú képeket festek. Ez semmi... De hiába akarnám definiálni, hogy mit értek zsidó művész alatt. Csak beszélni lehet erről, vagy inkább megérezni...

Marokkói zsidó gyermek

Benno Elkan: Hősök emlékműve Frankfurtban
Den Opfern, Frankfurt am Main

Peterdi Andor: Hivogató

(Kiss József születésének 90-ik évfordulójára.)

Úgy siratod, mint a párját sirató
énekes madár, a vadon ős fái között.
Kérded: merre vitte a szél, az égi hajó,
hol bujdosik most és milyen csillagra szökött?

Sikongsz, trillázol és hívó hangokon
üzensz utána messze, ám róla semmi hír,
az ormokon strázsálsz az énekes rokont,
míg a vadont beragyogja az enyhe esti pir.

Rég lepislog az égről az éjji csillag is,
a ködök is leszállnak és elhalkul a táj,
az álom is szelid, szép álmovilágba visz
és zsongító az emlék s a bánat, hogyha fáj.

Nyugodj meg árva költő, ő jobb hazát talált,
„mert szélesek és nagyok, a végtelen világok”,
itt fölsebezték lábát göröngyök, hogyha járt
s ott eléje hajolnak: lággy füvek és virágok.

Nehéz szívvel búcsúzott, sóhajjal elköszönt
s nekivágott a komor, a fekete éjjelnek,
nem állt útjába víz, se hegy, se földgöröngy
s hosszan elsírt mögötte a bús hattyúének.

Ki tudja, hol gubbaszt már, vagy mely tájak felett,
ezüst felhőkön túl suhog, zenél a szárnya,
Juszuf lelkének fönt, rég megnyitak az egek
s ott fölfogta az Isten tündöklő kalitkája...

NYIRI TIBOR: HAJSA

Részlet az írónak a Nemzeti Színházban színrekerülő színdarabjából.

Ezt a jelenetet szeretettel és becsüléssel Patai Józsefnek ajánlja a Szerző.

MÁSODIK FELVONÁS.

Harmadik jelenet.

(Fotografus, Brammer és András.)

FOTOGRAFUS (hivón): Brammer úr! Brammer úr!

BRAMMER (összetört, fáradt ember. Kis pajesze és „schabeszdeklí“-je van. Kifordított zsebekkel jelenik meg): Itt vagyok.

ANDRÁS (az egész jelenet alatt lehunyt szemmel fekszik a sezlónon): Alázatos szolgája, Brammer úr.

FOTOGRAFUS (András mellett áll).

BRAMMER: Miért: „alázatos szolgája“? Mondja inkább: Alázatos sikkasztója, Brammer úr!

ANDRÁS: Megint bánt főnök úr?

BRAMMER: Nézze, Simon úr. Ön tudja, hogy én nem szeretem a felesleges beszédet. Térjünk a tárgyra. Adja vissza a pénzemet.

ANDRÁS: Miféle pénzt tetszik tőlem kérni? Én nem tudok semmiféle pénzről.

BRAMMER (könyörögve): Simon úr. Úgy éljek visszavonom a feljelentést, de ne tegye tönkre a céget. Simon úr, nekem gyerekeim vannak, Simon úr. Én csak egy közönséges izraelita vagyok. Látja, én térdelek Ön előtt. Simon úr, pedig a vallásom is tiltja.

ANDRÁS: Én nem vagyok antiszemita. Miért is mondja ön nekem, hogy ön egy izraelita.

BRAMMER: Mert sajnós így van. És ön Simon András úr nem tudja, milyen rossz az, ha valaki izraelita és még hozzá pénze sincs. Ön Simon András úr ezt nem tudhatja, mert Ön egy keresztény. Adja vissza a pénzem legalább, ha már izraelita vagyok.

ANDRÁS: Miért pénzt? Térjen ki Brammer úr. De különben sem tudok a pénzről. Nem tudok.

FOTOGRAFUS (halkan): Ez nem szemérmelenség?!

BRAMMER: Ugy-e kísértet úr, nála a pénz?! A Miklósdý rendőrkapitány úr is mondta, hogy annál a csirkefogó Simon Andrásnál van, de míg nem kapom vissza, mindig megnézem a kasszát, hogy igazán nincs-e benne, mint ahogy megnéztem, míg megvolt, hogy igazán benne van-e. Ugy-e kísértet úr, nála van?

FOTOGRAFUS: Azt ő mondja meg.

BRAMMER: Simon András nagyságos úr. Tessék visszaadni ennek a Brammernek a pénzét.

ANDRÁS (fogai közt): Nem mondom meg! Nem mondom meg!

BRAMMER: Hát nem adja? Hát miért nem adja kérem?! Az a pénz az enyém kérem. Meg a társamé, meg a kommittenseimé. Azok megbíztak bennem. Miért nem adja hát vissza?

ANDRÁS: Nekem ahhoz a pénzhez jogom van! Aki kenyérre éhes, az kenyeret lop, aki önmagára éhes, az visszalopja önmagát.

BRAMMER: De miért pont tőlem tetszik ellopni magát? Hát kellett Ön nekem? Önt mi protekcióra alkalmaztuk kérem. Pedig a sógorom unokaöccse, a Schwartz Árpád is a cégünkhöz akart jönni. És mi mégis Önt alkalmaztuk, pedig Ön csak egy gój, Simon nagyságos úr.

ANDRÁS: Nem adom!

BRAMMER: Az a pénz az én életem.

ANDRÁS: Térjen ki!

BRAMMER: Szegényen?! Ugyan!

ANDRÁS: Hát nem adom!

BRAMMER: Szóval Önnek van szive elvenni az én életemet.

ANDRÁS: Csak a pénzét.

BRAMMER: Nem. Az a pénz az életem. Úgy éljek.

ANDRÁS: Maga tud másikat szerezni. Aki tud másikat szerezni, annak nem élete.

BRAMMER: Hát nem hiszi el? Jó. (Revolvert vesz elő.)

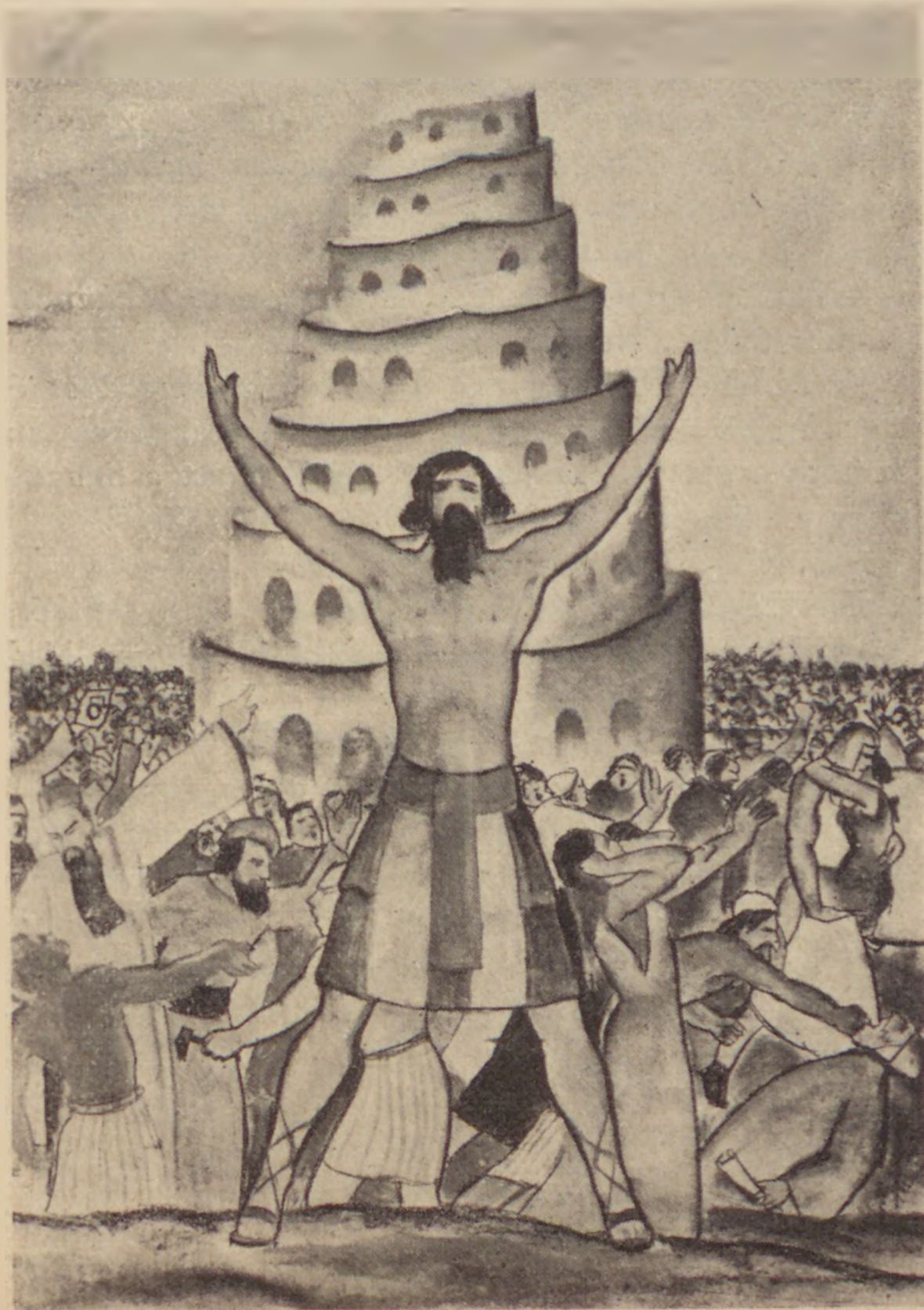
ANDRÁS (rémülten): Mit akar?

BRAMMER: Sajnos, olyan revolver, amellyel Pesttől Nizzaig egy aljas sikkasztót le lehetne löni, nincs. Én ezzel a revolverrel bizonyítok.

ANDRÁS: Mit?

BRAMMER: Hogy nekem is életem.

ANDRÁS: Üzleti fogás ez is.

Bloch István: Bábel tornya

BRAMMER: Majd meglátja. (*Homlokához illeszti a revolvert.*)

FOTOGRAFUS: Pardon Brammer úr!

BRAMMER: Tessék!

FOTOGRAFUS: Csúsztassa lejjebb homlokán a csövet. Így... így... Most kicsit feljebb... Pontosan a halántékára. (*Beállítja a fényképezőgépet.*)

BRAMMER (*sírva*): Köszönöm a figyelmességét kedves kísértet úr. Egy képet tessék elküldeni a Kassainak, ő majd továbbítja a családomhoz. Irodacím a régi.

FOTOGRAFUS: Legyen nyugodt Brammer úr, a családja fog kapni egy képet.

ANDRÁS: Maga most engem ijesztget, Brammer úr.

BRAMMER: Én nem ijesztgetem magát. De ha már a bizonyítás után leszek, akkor már későn lesz.

ANDRÁS: Ügyesen beszél. Olyan ügyesen, hogy én nem is nézek oda. (*Szemére tapasztja a tenyerét.*)

FOTOGRAFUS: De én látok András.

BRAMMER (*balkarját a tenyerére emeli*): Tudja meg Simon úr, én is szerettem volna élni. Jó este lehúzni a szaladgálástól felpuffedt lábról a cipőt; azt mondani az asszonynak: csak a megboldogult mama tudta ilyen jól csinálni a libamáját. Az is jó, ha előjárónak választják meg az embert.

ANDRÁS: Ugy-e, hogy csak beszél?!

BRAMMER (*Fotografushoz*): Tessék megírni a kép mellé a feleségemnek, hogy a biztosításból egyezzenek ki a hitelezőkkel. Ne mondják a gyerekeimnek, hogy az apjuk egy gazember volt... Nem voltam gazember... (*Zokogva felkiált.*) Nem voltam... (*Eldörren a revolver, elvágódik. Sötétség. Eltűnik.*)

FOTOGRAFUS (*úgy tartja a gépet, mikor újra világos lesz, hogy látszik, hogy felvételt készített vele*).

ANDRÁS (*szólítva*): Na, Brammer úr. (*Szünet.*) Brammer úr!... Ne ijesztgessen.

FOTOGRAFUS (*kiveszi a gépből a lemezeket és egyet András szívére tesz*): Nem voltál arcátlan. „Alázatos szolgája Brammer úr“, hajlongott a hangod, amikor megjelent.

ANDRÁS: Mit akarsz tőlem.

FOTOGRAFUS (*a másik lemezt is a szívére teszi*): Néhány lemezt a szivedre kötök, hogy lásd, milyen vagy a valóságban.

ANDRÁS: De hiszen én tudom, hogy mi a valóság. Hogy most mi volt az oka, megmagyarázom...

FOTOGRAFUS: Barátom, a valóság hazug ember szavába másolva éppen úgy torzítható, mint márványszobor gumimásolata. (*Kiveszi a géptől a harmadik lemezt és a világosság felé tartja.*) Remek felvétel. Ezek a szemek. A halálfélelem örök rémülete tükröződik bene. Az a pillanat, amikor a golyó halántékhoz ér. Tátott szájából most röppen az utolsó sikoly. (*András szívére teszi a lemezt.*)

ANDRÁS: Jaj!... Fáj!

FOTOGRAFUS: Mi baj?

ANDRÁS (*hánykolódik és a szívéről próbálja letépní a lemezeket*): Vedd le! Nagyon fájnak ezek a lemezek.

Chanukai menóra

(Markovics és Friedmann munkája Kassa)

A chanukagyertyák schamesze

Bródy Zsigmond hátra agyott verseiből (Kulka Adolf után)

Lángjával a pici gyertya
Mind a többi lángra gyújtja
S mégis, mégis a szegénykét
Kiki „szolga“ névvel sujtja;
Távolról kell állni néki,
Nem örülhet életének,
Fényt, világot terjeszteni —
Neki csak ezt engedték meg.

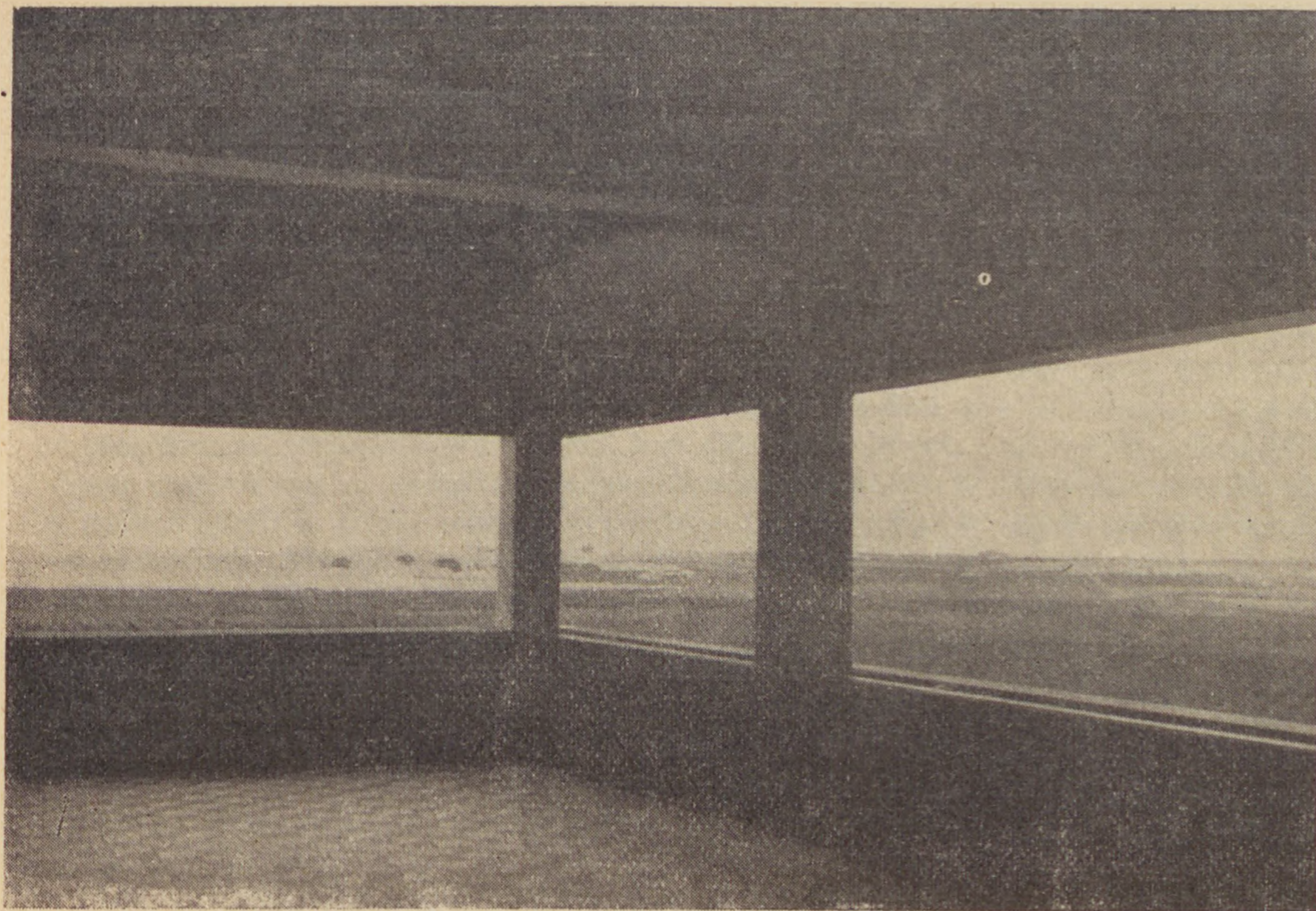
Szegény, szegény édes népem,
A te sorsod éppen olyan,
S e gyertyákban Izraelnek
Gyászos története lobban.

Lángra gyújtád a világnak
Szellemét az ég tüzével,
S meghálálták bús éltednek
Könnyel ázott kenyerével.

F. Werfel—Sebesi Ernő: Absalom

Elindult a nagy hajsza, Absalom.
Szép, csudaszép hajad im megkuszálja
A szomorú fűz rengő-lengő ága.
Am mielőtt még elfogna poroszlód,
Királyod, Absalom, ki önmagad vagy
Az ajkadon még fölcsendül a dal,
Egy dal, amelyből szív-öröme buggyan.

És megtorpansz vad, hajszán megkergetve,
A hátsó gondolat kutyái elmaradnak.
A zendülők se cibálják a köntöst,
Mosolyod állít meg Téged. Mondd: merről,
S merre viszi a hajnal ezt a dalt:
„Öröm piheg az emberek között“.

Kaufmann Richard: Villa Palesztinában — Oldalt: Jemenita banánárus

DR GROZINGER M. J.: A ZSIDÓ ÖNGYÜLÖLETRŐL

(THEODOR LESSING HALÁLÁRA.)

A mindig fel-felujuló, vagy jobban mondva, soha meg nem szűnő antiszemitizmusnak kétélű fegyvere van és ennek megfelelően pozitív és negatív érzéskomplexumokat váltott ki a zsidóságból, amelyek végigkísérték történetének minden gyászos szakaszán. Minden nyomás ellennyomást vált ki nemcsak a fizikai tárgyak világában, de a lelki világ bonyolult szerkezetében is. A népgyűlölő reakció robbantotta ki a francia forradalmat és a tűrhetetlenné vált kényuralom eredményezte a 48-as szabadságharcot. A zsidóság 4000 éves története az elnyomatás és a megalázás sorozata, de egyszersmind a megújulás és a feltámadás láncolata. A faraók rabszolgasága megerősítette és megacéloította a félmilliónyi zsidó néptörzset és az egyiptomi fertőből megtisztulva és lelkileg kifinomodva siettek a tíz parancsolat elfogadására. A honfoglalás kemény harcaiból megedződve kikerülvén, kisarjastották magukból a próféták utólérhetetlen etikáját és a Hámánok és Tituszok vérvivataros évszázadai a Talmud enciklopédikus kincseshányját termelték ki. A Torquemadák inkvizíciós kohójából Maimonidések, Gabriolok és Jehuda Halevik kerültek ki és a XX. század Hitlerjei fogják a Scopus-hegy virágzó tudománycarnokát a kultúra és a civilizáció világegyetemévé és a Szentföldet a technika és az ipar világsodájává fejleszteni.

Ez volt és ez lesz mindig az elnyomatás pozitív eredménye. De ha a nép egészében mindig is pozitívumokat érelt az üldözés és megalázás, egyeseknél igen gyakran az ellenkezőjét tapasztaljuk. A sok szerencsétlenség és haj kételkedővé teszi a zsidóság egyes gyengébb gyökérzetű tagjait. A gyűlölet, amelyet lépten-nyomon éreztetnek vele, a semmibevevés, amellyel folyton-folyvást találkozik, a kisebbszerűség fájó érzését fakasztja ki belőle. Az a tudat, hogy őt és egész fajtáját alacsonyabbrendűnek minősítik a többi

őt körülvevő embereknél, kishitűvé és ingadozóvá teszi. Bizalma csökken, önhibe lanyhul és önérzete sajátmaga előtt a minimumra száll. Ahelyett, hogy bátran szembenézne a hömpölygő áramnak és elszántan haladna a munka és a kintartás útján, összeroskad és sajátmaga ellen fordítja lelkének minden keservét. Meghasonlik önmagával, kezd hinni saját alacsonyabbértékűségében és faji inferioritásában: önönmagát gyűlöli. Igen sok önmagával meghasonlott, önönmagát gyűlölő zsidó van és erről az igen érdekes pszichológiai sajátosságról tárgyal Theodor Lessing híres könyve a zsidó öngyűlöletről (L. Theodor Lessing, *Der jüdische Selbsthass*, Berlin, 1930).

Theodor Lessing, aki ez év augusztus 31-én, aránylag fiatalon (61 éves korában) a vak gyűlölet paroxizmusának esett áldozatul, a modern kor egyik leguniverzálisabb gondolkodója volt és filozófiája az etika, történetfilozófia, pedagógia és metafizika nagy területeit fogja át. Mint orvos és pedagógus kiadja a „Der Arzt als Erzieher“ című folyóiratot, költeményeket, satírákat és novellákat ír, könyveket ír Schopenhauer-ről, Wagnerről és Nietzscherről, tanulmányokat ír színpadesztétikáról, színészetéről és vallásfilozófiai témákról és „Untergang der Erde am Geist“, „Geschichte als Sinngebung des Sinnlosen“, „Symbolik der menschlichen Gestalt“, „Die verfluchte Kultur“ című filozófiai műveivel iskolát alapít. Gondolkodásának centrális pontja az életimádat, az Albert Schweizer-féle veneratio vitae és jóval Spengler előtt hirdette a civilizáció alkonyát a szellem túltengése és elhatalmasodása miatt. „Europa und Asien“ 1902-ben első ízben megjelent könyvében (L. Theodor Lessing, *Europa und Asien, Untergang der Erde am Geist*, fünfte Auflage, Leipzig, 1930) élesen szembeállítja a számító szellem pusztulásra vezető észuralmát a lélek finom érzelmvilágával és

fortschritt szót erre a zamatos kifejezésre torzították, mi meg az „ochs“ végzésre helyeztük elnevezésünkben a főszúlyt). Te mersz velem kikötni! Hiszen egy fogamra se vagy elég! Te „pose“!

Én nem féltém. Merészen indultam ellene. Dávidnak éreztem magam, aki igazságos ügyért szállt síkra. Az apám istenét hallottam káromolni.

Hajh! de nem jártam úgy, mint a biblia Dávidja. Viszszájára fordult a bibliai elbeszélés.

Az orthodoxok Góliátja, Gold Fülöp fővezér megszegte a genfi konvenció szabályait.

Mielőtt elértem volna a domb síkját, a szitkok és gúnynevek özöne közé más is vegyült. Fülöp éles kőparittyát dobott felém és fejen talált.

A vér menten elborította arcomat. Ájultan estem össze. Az orthodox fiúk ijedten rebbentek szerte, társaim pedig hazavezettek megrémült szüleimhez. Heteken át sajgott a sebem s talán éveken át a revanche követ szorongattam kezeimben.

Én nem tudom, Reb Sime Gold örült-e nagyon a fia győzelmének, hogy egy smádra nevelt fortschritt fiút így megfenyíthetett? Csak egyet tudok, hogy az életben lett

volna alkalmam, ezt a kődobást valamelyes szomorú elégtétellel visszafizethetni.

Ez pedig így történt.

Évtizedek múltak el az óvoda-dombi csata után. Pápáról szüleimmel együtt elkerültem én is; Reb Sime Goldról és Fülöp fiáról azóta nem hallottam semmit.

Élnek-e? Meghaltak-e? Hír nem jutott el hozzám felőlük.

Egy napon lelkészi hivatalomban dolgozgattam itt Budapesten. Hivatalos látogatóim érkeztek. Három úr jelentkezett.

Ketten tanuk. A harmadik, egy körülbelül negyvenéves, meglehetősen kopott külsejű férfi beszélt:

„Nevem Gold Fülöp. Bejelentem, hogy elhagyom a zsidó hitet.“

Gold Fülöp volt Pápáról. Az orthodox fővezér. Akinek az apja smádot jósolt a fortschrittok fiainak.

Tudta-e Gold Fülöp, hogy kinél jelentkezik? Hogy az én kezemben egy el nem hajított kő szorong? Hogy gyermeklelkem és gyermekfejem egykor ő sebezte meg?

Én nem mondtam meg neki, hogy ki vagyok. A revanche kő nem röpöpent ki a kezemből.

F. FÜRTH MARGIT: ÚTRAVALÓ

Fehér asztalon piros kalács; letakarom, ne szégyenkezzék, míg gyertyáim fényre gyújtom s a lángokat is eltakarom a két kezemmel, míg a szombatot áldom. Áldom a szombatot, a nyugalmat a heti hajszá után. Áldott a pillanat, amikor az űzött vad kifújhatja magát, amikor oduja tiszta melegében magába szállhat.

Csend. A kis család a templomba ment, magam vagyok imáimmal. Fohászkodom: erőt! kitartást! Nekem és — neki, akit elsőül hoztam a világra s akit most Eléd nyújtok szent áldozatul, mindenek Intézője, aki nekem őt megőrzésre és megóvásra adta, hogy épen és erősen néped erősségévé neveljem. Cédrustestű behorom, népe chaluca s az én chalucom ennek a szombatnak a búcsúztatója után indul Erecbe.

Oh, szent, szent, szent most és mindenha minden ima, ami a Földért s a Megváltóért száll. Oh, ünnepek gyönyörű rendje, mennyi értelem és fenség vagytok a megértőnek! Én értem Hannát, nagy epedését a fiú után s értem, mért ajánlotta és adta mégis a nagy Mindenségnek a sóvárgott első. És értem Ábrahámot; én is kész vagyok az áldozatra és értem az egész univerzumot kormányzó egyetemes és egyetlen Szellemet, — de — gyarló ember vagyok csak, aki sikolt, mert leválik élő és vérző testéről a test, akit eddig a szívében melengtetett. Sikolt és remeg: jaj, ne dideregjen soha! Mit tegyek? Mit adjak örök melegítőt? A napot, a napot helyezzem a szívébe? Világító, örök tüzet, örök motort, sugárzót egy életre, életet sugárzót...

... Már jönnek haza és száll a mosolyos üdvözlés: sabat salom! És száll a dal, a régi, a kedves: salom aléchem, malaché hasalom! Béke! Béke angyalai! És száll a régi költő dala, nagyapám kedvence, aminek a refrénje: libi abszori, lelkem és testem énekeljete minden élők istenének. És száll ezer emlék: apám ké-

zen fogott minket, két lányát a sok fiú között, a gyertyáktól fényes szobákon át sétáltatott minket és énekelte és nevetett rajtam, bántódottan, aki szípoztam: mért mindig libi abszori, mért nem egyszer libi bmirjam, mért mindig Sára testvért éneklük, s nem engem is egyszer? ... Oh, apám, mindig jelenvaló igaz apám, fogd a kezem, vezess és helyezd nagy lelkedet most is belém! Megáldottál minket minden péntek este, ahogy téged is apád s aztán „Gyöngy“ anyád s ahogy most az én fiamra teszi áldó kezét az apja: jszimcho, k'Efraim v'Manasse ... Oh, ősi, mélyértelmű áldás! Értelek ...

Kidus. Hangosan, fiam, hadd issza a fülem, a lelkem csengő hangod s a melódiát, a nigunt, amelyen apám s apád apja is mondta a kidust. Ősök végtelen sora most lappangva húz át szombati szobánkon s míg a péntek esti dalokat zengjük, újra élem a régi péntek estéket, ott, a tetemvári ősi szülői házban. Tisztesség, fényesség, tisztán fénylik az udvar mosott köve, fényes és tiszta nagyanyám szobája, fénylő tiszta szemű unokái járulnak eléje, hogy tiszta lelkének áldásfényét hullassa ránk. És daltól volt hangos a ház, minden ajtó mögött rokon, gyerekek énekelnek és minden ablak fényes a péntek esti gyertyák lángjától.

— Mért fényes a szemed, anyám?

— Emlékezem, fiam.

— Én is, én is emlékezem, anyám ... Virágos kertünk rácsánál álltak péntek este az utcabeliek, jöttek a dalunk után s mintha a fény vonzotta volna őket, jöttek ...

... Oh, örök melegítő, életet sugárzó, örök nap, örök motor, péntek esték dalos ragyogása! — ezt adom, fiam, ezt, útravalóul ...

5694, Tisri.

DR BLAU LAJOS: A ZSIDÓK A MŰVÉSZETBEN

(Schwarz Karl: Die Juden in der Kunst. Mit fünfzig Tafeln in Tiefdruck und neun Textbildern. Berlin, Welt-Verlag 1928, 228 lap.)

Sch. ezt a művet a kiadó cég kérésére igen rövid idő alatt írta, néhány hónap alatt, de azért alapos munkát végzett. Kezdi az ókorral és végzi a legújabb korról. Az ó- és középkor a 22—104, az újkor a 105—220 lapot foglalja le. Ismertette van a festészet, a szobrászat és építészet. Az ó- és középkorban tulajdonképpen csupán az írásművészet (grafika) volt zsidó. A zsinagogákat és egyéb középületeket, ritka kivétellel, nem zsidók építették. Mint az egész zsidó élet, úgy a zsidó művészet is a bibliából, velejében a Tórából fakadt. Az „Ohéber könyv“-ben bebizonyítottam, hogy a Szentírás példányai mind a *díszmű* sajátágaival bírtak és bírnak mai napig. Illusztrált Tóra nincsen. *A maszóra a magánpéldányokon betűkkel képzett, meseszerű állatokkal s hasonlókcal nem-zsidó illusztrációknak utánzata.* Ezt tudtommal sem Kaufmann (Handschriften-Illustration), sem más észre nem vette. A legbecsesebb illusztrált kéziratok Olaszországból, a művészet hazájából származnak. Gomperzné megvette Triesztben és végre Kaufmann hagyatékával együtt a Magyar Tudományos Akadémia birtokába kerültek. Feldolgozva nincsenek. Érdekes talán a historikum is. A Rabbiképző megvette *Hillel della Torre*, a páduai *Collegio rabbinico* igazgatójának nagybecsű könyvtárát, amely a Rabbiképző könyvtárát megalapította. Kaufmann Dávid a könyvtar átvételére 1877-ben Paduába utazván, Triesztben magánkézben látta az említett illusztrált héber kéziratokat. Évtizedek múlva anyósa ezeket megvette, K. örömeiben héber verset írt az egyik kéziratra, melyet nekem meg is mutatott. Lelkesedése oly nagy volt, hogy a zsidó művészet ismeretével a nemzsidó világot is megnyerni akarta, a zsidó tudomány emancipációját remélte, mint maga mondta, e kéziratok ismertetésétől. Nem tudta, hogy nem a tudás tárgya a fő, hanem az, hogy *kinek* a tárgya. A zsidó irodalomról ez feltétlenül áll. Egyenjogú Jész, mihelyt nem zsidók fogják művelni, ami meg is indult, de a folyó évben erre is rácsapott a politika. *Judaica sunt, non leguntur.* Hogy a szóbanforgó kéziratok húsz esztendeig egy magyar műtörténész kívánságára zárva tartattak és ugyanezért egy külföldi érdeklődő műismerő nem férhetett hozzá, Goldziher-től halottam. Ennyit a história kedvéért. Maimonides és mások illusztrált művei nem bibliák. Az ó- és középkori zsinagógák, temetőépületek, rituális fürdők és egyebek nem zsidó eredetének az az oka, hogy a zsidók társadalmi helyzetüknél fogva művészi pályát nem választhattak, nem pedig az, hogy nem volt reá képességük. Ezt megcáfolják a kivételek, teljesen pedig az utolsó 150 esztendő zsidó művészeti alkotásai. Sch. kereken 200 művésztől szól, de ez csekély töredék, nem az egész, csak a kiválóbbak. Az emancipáció óta az utolsó 60 évben nőtt fel Közép-Európában e művésznemzedék zöme. A színművészet munkánkba nincs bevonva. Sch. nagy szakértő és kiváló kritikus, de azért bátor vagyok vele ellentétben lenni atekintetben, hogy a zsidó művész alkotásán észrevehető volna a művész zsidóvalta vagy eredete, éppúgy, mint nem lehet Heine vagy Neander (jámorságáról mai napig híres evangélikus lelkész) német írásain észrevenni a szerzők zsidó eredetét. Ezen a nézetem voltam, mielőtt a 86 éves berlini Liebermann, a jelenkor legnagyobb festője, ezt a nyilatkozatot tette: „Die Kunst hat mit Politik und Rasse nichts zu tun“. Nincs az a műértő vagy nyelvész, aki meg tudná mondani, hogy egy festmény, szobor, épület, illusztráció, írott szöveg zsidótól ered-e, ha azt előre nem tudja. Sch. tudása és ítélete előtt meg kell hajolni, de

azért az általa nem említett magyar-zsidó *László Fülöp* portréjainak egyikéről sem ismerné fel festője zsidó eredetét. Az angolok sem veszik észre, hogy magyar és zsidó (t. i. *volt*). Mint Rembrandt, zsidó művész is festhet zsidókat vagy zsidó jeleneteket, éppúgy, mint festhet keresztény vagy mohamedán jeleneteket. Csak ilyen értelemben lehet zsidó művésztől szó, ami ma már van is. Ezt nem mint műértő, hanem mint a zsidó nép háromezeréves történetének némi ismerője bátorkodom mondani. Tisztán objektív okok vezetnek, semmi más.

Ezen általános bemutatás és észrevétel után, a tér engedte mértékben, áttérek néhány részletre. Az ó-korról (45. l.) Sch. is azt mondja, amit én. Idézem a befejező mondatokból ezeket. A zsidó katakombákról ezt olvassuk: „sie unterscheiden sich nicht von der frühchristlichen Kunst. Sie zeigen eine völlige Assimilation, die sich sogar auf die Inschriften erstreckt, die nun nicht mehr in hebräischer, sondern in lateinischer und griechischer Sprache gefertigt werden“. Tévedés az egész vonalon. Nem a keresztényektől vették át a görög és latin (ez utóbbi csak a IV. század óta használatos, itt-ott), hiszen Rómában előbb voltak zsidók, mint keresztények, azonban görögül beszéltek nemcsak a zsidók, hanem Róma *népe* általában. Helytelenül igazította ki a

Díszben öltözött nő Ábrahám korából. Az Ur-Kaszdimi ásatásokról rekonstruálva, az eredeti ékszerekkel, ősi arcszínezéssel. — Dame aus Ur

Ezüst hámgýúrú arany számár-díszszel Ábrahám korából
Az Ur-Kaszdimi ásatásokból

szerkesztő (Monatsschrift, Sobernheim-Festschrift) cikkében a „Volk szót Ausländerre“. Héber feliratok az ókori katakombákban nem voltak, itt-ott a שלום szó. Palesztinában magában sem voltak sírfeliratok, *rendesen csak a név* volt a sírkövön, a kiásott jaffai sírköveken többször görög és héber felirat van.

Hillel zsidó műépítész építette a lutomirski és kurniki híres lengyel fazsinagógákat (62.). Az eddig ismert legrégebbi Almemor a VI. századból származó aleppói (64. l.). A temető művészetéről szólva, ismétli Sch. a már előbb említett tévedését a zsidó és keresztény sírfeliratok azonosságáról (67.). Érdekes, hogy legújabb időben kiásták Kölnben, ahol okmányszerűleg már 321-ben laktak zsidók, a római korba visszamenő zsidó temetőt (u. o.). „Das Gravieren in Metall und Edelsteinen war eine von den Juden in vielen Ländern geübte Kunst... Die Diamantschleiferei wurde späterhin in Antwerpen eine Art jüdisches Monopol und ist auch heute hauptsächlich in der Händen von Juden.“ (81.) „Der Petschierstecher Levin Josef erhielt von Friedrich I. von Preussen für das Stechen des königlichen Wappens in einen Diamanten, das er sehr kurieux und künstlich ausführte, der gleichen wird schwerlich erhört worden seyn, indem man die Diamanten wohl schneiden, aber aus Furcht, dass sie zerspringen mögen, darin nicht graben kann, 1000 Taler“ (82.). Vajjon meglátszott-e a zsidó faji eredet? „Das selbe Bild, wie die Kultusgeräte ergeben die mittelalterlichen Miniaturen, die grösstenteils als Arbeiten jüdischer Künstler nachweisbar sind.“ (83.). A müncheni állami könyv-

tár birtokában levő, 1493 előtt írt Megilla (Cod. heb. 200) első lapjának gyönyörű illusztrációja kapu (90. l. mellett). *Bizonyára a könyv héber első lapjának* (כַּעַשׁ = kapu) *jelölését ábrázolja*, bár hasonló foglalatot mutat egy itáliai házassági levél is (Khethuba) 1693-ból (92 l.). A motívumok nem zsidó eredetűek. Isaac Sahula Meschal Hakadmoni (nem Maschal, 93. l.) az egyetlen képekkel ellátott héber nyomtatvány (Gerson Soncino, 1490). „Neben Overbeck sind es die Gebrüder Veit, die Enkel Moses Mendelssohns, und die Brüder Schadow, Söhne einer Jüdin, die die romantische Malerei begründeten“ (123). A keresztény romantikus festők olasz kolostorokba vándoroltak ki, a katolikus vallási festészet folytán zsidó festők katolizáltak, de nem mind. Főképp négyen vannak, kik az impresszionizmusban mint vezérek jelennek meg. Ezek: *Camille Pissaro* Franciaországban (1830—1903), *Josef Israels* Hollandiában, *Max Liebermann* és *Lesser Ury* Németországban (133), kik részletesen jellemeztetnek. Israels és Liebermann arcképei is közöltetnek. A magyar festők közül a 146. lapon említve vannak *Basch Gyula*, *Bruck Lajos*, *Magyar-Mannheimer* és *Fényes Adolf*, kiről a szerző legnagyobb elismeréssel szól. A svéd impresszionisták vezére *Grünwald Izsák* Stockholmban, kinek felesége is festőnő és kiknek háza az északi művészet központja (149). Szerző, aki magát fajzsidónak vallhatja, konstatálja, hogy itt is és máshol is bizony a művész zsidóságát alkotásain nem lehet észrevenni. Némely keleti zsidónál szerinte ez kidomborodik, amit Sch. nagy dicsérettel emel ki. Bátorkodom ellentmondani — *csak a sujet zsidó*. Ha ugyanaz a festő lengyel faluban nőtt volna fel és lengyel környezetben élt volna, a korbéli festményein senkisémet vette volna észre a művész „faját“. Az igazság az érzelmek fölött áll. A műtörténész sem vezettetheti magát egyéni érzelmeitől, aminthogy megjegyzéseim sem fakadnak egyéni érzelmeimből. A „faj“, melyet német földön a háború előtt is hangsúlyoztak, asszimiláció zsidó részről, a zsidók minden időben a vallást hangsúlyozták. „In Budapest wirkte als ein überaus produktiver Künstler Adam Sandor Ehrenreich, der viele Porträtstiche in Punktiermanier fertigte“ (161). „Jellemző, hogy a keresett plakátrajzolóknak túlnyomó része zsidó“ (165). IV. Béla magyar király (1235—1270) pénzverője az obolokra héber betűt veretett, egy Alefet. „Am merkwürdigsten sind jedoch die Münzen des Polenkönigs Mieczyslaws III., die neben dem hebräischen Namen auch verschiedene hebräische Legenden zeigen“ (176).

A szobrászatról szóló szakaszban különösen érdekes részlet van a 182. lapon: 1214-ben Spanyolországban Salvatore Vituale mellszobrot készített *Assisi Szent Ferencről*, a XV. században Jontof Vigales a nemességnek dolgozott, amely őt kedvelte, Frankfurt a. M.-ban élt (1630—1710). a portugiz Bourig Meyer, aki a római császárról porfir mellszobrot készített. Ezek azonban csupán hagyományok, nem biztos tények, mivel semmi sem maradt ránk. Bennünket, magyarokat különösen érdeklő részlet a következő: „So ist z. B. der aus dem Drechslerhandwerk hervorgegangene ungarische Bildhauer *Joseph Engel*, der sich der besonderen Gönnerschaft der Königin Viktoria von England erfreute und der auch von Friedrich Wilhelm IV. von Preussen mehrere Aufträge erhielt durch sein Széchenyi-Denkmal von Budapest als ein Vertreter des repräsentativen Schautückes zu werten, dem der *Budapester Joseph Róna* mit seinen verschiedenen *Kossuth-Denkmalern* entschieden den Rang abläuft“ (188). Max Levinek, kitől a stockholmi Intim-színházban levő *Strindberg*-mellszobor is származik, legművészebb alkotása *Geiger Ábrahám* szellemes arcképszobra (193). Sch. azt állítja (195), hogy a zsidók a XIX. században a festészettel ellentétben, hol első sorban állanak, a plasztikában még nem vitték „Spitzen-

leistung"-ig, ilyen csak a XX. században mutatkozik. Ezt a jelenséget annak tulajdonítja, hogy a *tradicionális vér nehezebben jött forrongásba*. Itt is külön véleményt jelentek be, miért a XX. században igen és a XIX-ben nem? A német zsidók már a XIX. században voltak oly asszimiláltak és kulturáltak, mint az orosz *Antokolski*, a cár és udvara kedvelt szobrása. A 194. lap mellett van Kurt Harold *Isenstein* Albert *Einstein* arckép-szobra. Benn *Elkan*, a nagyplasztikában vezéri állásra emelkedett, ő alkotta meg *Walter Rathenau* jellegzetes mellszobrát, legkiválóbb alkotása a monumentális mű, amely a háborúban elesettek emlékét örökíti meg és a frankfurti városi kertben áll (198).

Az építészetben, mint fent érintettük, már régi időkben is munkalkodtak zsidók, a prágai Pinkas-zsinagógát, a fazsinagógát (1692-ben) Natielskben zsidó építész alkotta meg (204). A múlt század második fele óta nagyobb számban vannak zsidók e téren. Nagyjelentőségű épületek származnak tőlük, többen kitértek, pl. Daniel Itzig, berlini zsidó bankár unokája, ki Hitzigre bővítette nevét (Hitzig híres theológus is van), Messel, stb. A magyar építészek közül említi szerző Bálint Zoltánt, a Dohány-utcai templom építőjét és Jámbor Lajost (208—9). Hogy az utóbbi kitért, nem kell tudnia, de azt kellett volna tudnia, hogy *Baum-*

horn Lipót volt a magyar zsinagógák legnagyobb építője. (A genfi népszövetségi palota építésére kitűzött pályázatnál a svájci *Julien Flegenheimer* lett a győztes és ő van megbízva az építéssel (210). Németországban *már háború előtt* múzeumok építésére is kaptak zsidók engedélyt, megbízást, melyek már nem létesíthetők.

Schwarz műve végén meglepéssel jegyzi fel, hogy a zsidó kultusztárgyak is újkori képet nyernek zsidó művészek alkotásai folytán, pl. tóradíszek, menórák, síremlékek s egyebek, melyeknek kimagasló művészei Franciaországban, Németországban, Belgiumban, Hollandiában élnek. Végül azt mondja, hogy büszkék lehetünk származásukra és ha erőink tudatában leszünk, *sikerülni fog egy zsidó művészetet megeremteni* (220). Sch. nemrégén kivándorolt Palesztinába, ahol múzeumi igazgató lett. Seholy a világon nem alkottak a zsidók az irodalom, a művészet, az anyagi és szellemi kultúra mezején annyit a nemzet javára, mint éppen német földön. Nem szabad az embert arról megítélni, amit haragjában, vagy elkeseredésében mond, vagy cselekszik. Áll ez népekről is. Ugyanezért hisszük, hogy a nagy német nép forradalmi felhevülésében még nem mondta ki az utolsó szót lelkes, ragaszkodó, tevékeny, hasznos zsidó hívei ügyében. Fiat iustitia.

LEGENDÁK AZ ANGOL ZSIDÓK EREDETÉRŐL

Igen érdekesek a legendák, amelyek Angliában az angolok zsidó származásáról keringenek. Mintha ezekkel mindenáron bizonyítani szeretnék zsidó eredetüket. Emlékeztet ez a törekvés Karin Michaelis dán író nő szavaira, aki a zsidókérdéssel kapcsolatban ilyenformán ír: „*Ha kimutathatnám, hogy ereimben zsidó vér folyik, ezt olyan megtisztelőnek érezném magamra, mint mikor a keresztes vitézt lovaggá ütötték.*“

„*A history of the Jews in England*“ „A zsidók története Angliában“ című művében Albert M. Hyamson felsorolja ama mondákat, amelyek az angolok zsidó származásáról, illetve a zsidó fajjal való rokonságáról szólnak.

Már Salamon és Hiram (Tirus királya) idejében megjelentek volna zsidók a brit szigeteken, ahol ideiglenes vagy állandó gyarmatokat alapítottak. A két szövetséges nemzet hajósai kereskedés céljából vitorláztak el Palesztinából nyugat felé. S a legnagyobb valószínűség szerint ama Tarshish, mely felé Salamon alattvalói igyekeztek, a mai Spanyolország volt. Lehetséges azután, hogy e vakmerő hajósok — főniciaiak, tyrusiak és zsidók — átmerészkedtek a Gibraltáron túlra is, holott ókori felfogás szerint a világ vége itt volt. Céljuk Cornwall volt, ahol *ónszükségletüket* óhajtották beszerezni. Anglia e délnyugati partja híres volt ónbányáiról. Ezen teoriáról azonban inkább filológiai, mint történelmi adatok tanuskodnak.

Szemita eredetűnek mondják ugyanis a *Britannia* nevet magát is. Britannia annyit jelentene, mint a főniciai *Berat-Arach* (Az ón [tin] országa). Ilyenek továbbá a jól ismert cornwalli helységnevek, mint *Marazion* (Zion keserősége) és *Market Jew*.

Talán később Julius Cézár hadseregében is — akiről tudjuk, hogy rokonszenvezett a zsidókkal — voltak zsidók. akik közül aztán néhányan Britanniában telepedtek le. Jeruzsálem eleste után a zsidók szerteszóródtak a világban s így a rómaiakkal később is juthatott Angliába belőlük. Homályos legendák regélnek Szent Péter missziójáról Angliában. Minthogy pedig Péter inkább zsidók, mint pogányok megtérítésén fáradozott, ezt az ő állítólagos angliai tartózkodását is bizonyítéknak vélik arra, hogy zsidók laktak itt.

Van a Westminster-apátságban egy ereklye, az úgy-

nevezett „Koronázó kő“ („Coronation stone“). A rege szerint ezt használta Jákob párna gyanánt, mikor Isten ama álmot bocsátotta rá. Ezt a követ később Salamon a templom falába illesztette be. A templom pusztulása után más kincsekkel együtt az ereklyét hajóra tették és nyugat felé menekültek vele. Cornwall volt a céljuk, a hullámok azonban kissé elsodorták a hajót és néhány menekült hajótörten Ireland partjaira jutott. Több más dologgal együtt sikerült a Salamon temploma követ megmenteni. Egy Juda-házbeli hercegnő — a Baruch-családból — is volt a menekültek között, sőt maga Jeremiás próféta is. A zsidó hercegnőt aztán az ország „chiefthain“-ja (fejedelem) feleségül vette, mikor is ez a kő szolgált a koronázási aktusnál. E házasságból — folytatja a legenda — származott Nagy-Britannia jelenlegi uralkodócsaládja.

Még egy harmadik legenda is van zsidók és Britannia őslakói közti kapcsolatról, mely azonban tán még ábrándosabb a többinél. Eszerint úgy a régi britek, mint szász meghódítók zsidó eredetűek lennének. Anglia őslakói leszármazottjai Izrael elveszett 10 törzsének, akiket az assyrok a zsidó birodalom leigázása alkalmával rabságba hurcoltak. A történelmi kapcsolat angolok és a 10 törzs között röviden a következő volna. Ugyanakkor, mikor a zsidókat Halah és Háborba, a Gózan folyó mellé és a mész városokba száműzték, ugyane tájon feltűntek a Khumri-törzsbeli Scythyanok (szittyák). E scythianok vagy scutaiak — innen scotok — nyugat felé vándoroltak és végre úgy Britanniában, valamint más részeken letelepedtek. (A magyar íróknak e szittyáskót levezetésnél önkénytelenül eszébe villan a szittyá-székely magyar párhuzam). E khumi-szittyá letelepülőtől származtak a szigetország kelta lakói. A khumriak másik ága a sacaiak, szászok: Saxons, Isacsons, azaz Sons of Isaac, Izsák fiai. Ezek később követték a szittyákat és izraelita mintára Észak- és Közép-Európában több köztársaságot alapítottak. Törzseiknek egyike aztán betört Angliába, ahol letelepedtek.

A történelem tudósai mindehhez azt fűzik, hogy mind e legendáknak annyi az alapja, hogy a brit szigeteken a régen mult ködös időkben is valószínűleg léteztek zsidó települések.

Katona Ágostonné

MAGYAR HÉBER KÖLTŐ HÁTRAHAGYOTT VERSEIBŐL

Most állítottak sírkövet a tavaly Budapesten elhunyt Molnár Árminnak, aki fiatal korában Cvi Moskovicz néven ünnepesti héber költő volt. „Pirche Neurim“ (Ifjúság virágai) címen megjelent héber verskötete több mint egy fél évszázaddal ezelőtt világszerte feltűnést keltett. A

Mult és Jövő hasábjain Holder József méltatta nemrég a költőt, akiről dr. Patai József a jeruzsálemi héber egyetemen tartott előadásaiban is bővebben megemlékezett. Alábbi verset („Az élet álom“) leánya, Ipolyi Alfrédné ültette át, aki eredeti verset is írt apja emlékére.

AZ ÉLET ÁLOM

Nyugodj meg, kesergő szívem.
Vigasztalódj, fájdó lélek,
Hol rajzanak örök-híven
Érhetetlen ábrándképek.
Nézz a hullámszó tömegre s véled:
Káprázat a világ, álom az élet!

Dúlt arccal a szegény amott,
Kis gyermeke szomjan-étlen,
Kezébe száraz falatot
Nem nyújthat a szerencsétlen...
Nem sír már a gyermek, csendessé lett,
Káprázat a világ, álom az élet!

A dúsgazdag összerezzen.
Aranyait rakosgatja
S még több kincset hogy szerezzen?
Ezen jár a gondolatja,
Ez önző kérdéssel alszik, ébred...
Káprázat a világ, álom az élet!

Amott az álszenteskedő
Ámítja a nagyvilágot,
Az emberek bálványja ő,
Magas fokra azért hágott.
„Csalj s célhoz érsz!“ Sikeres elmélet...
Káprázat a világ, álom az élet!

Halkan rezg a száraz haraszt,
Csüggedt költő bolygatja fel,
A dalt, mit szívéből fakaszt,
A természetnek sírja el.
Érteni őt a kor még nem érett...
Káprázat a világ, álom az élet!

A hajdani jóbarátság
Gyülőletté gyakran fajul,
Mert a pénzvágy közékük hág
Dönthetetlen válaszfalul,
E gát leomlását el nem éred...
Káprázat a világ, álom az élet!

Színészek játéka téged
Elszórakoztathat nagyon,
Hogy tettetik a hűséget,
Erényt, szokást a színpadon.
Függöny gördül, mindenki elszéled.
Káprázat a világ, álom az élet!

Temető lett a csatatér,
Ki megmenekült, oly kevés,
Folyt sok drága ártatlan vér
S mi volt az ok? Haszonlesés!
Ezért nyertek gyászos, kora véget.
Káprázat a világ, álom az élet!

A balga ember dicsekszik,
Oly szép a reménye, vágya...
S másnap már a sírban fekszik.
Szomorúfüz borul rája
És susog felette bús regéket...
Káprázat a világ, álom az élet!

Német szidó hősök sírjai Berlinben

APÁM EMLÉKÉNEK!

Járom az élet útját,
Üritem bánat kútját!

I.

Lezárult két sötét szem, Megállt egy szív örökre,
Apám szeme párja — Apám szívverése, —
Míg élek — emlékszem Míg élek, — rögökre
A sugarára! Van sorsom vésvé!

Elnémult egy ajk szava, Elment egy csendes ember
Apám ajkán csend ül, — Apám, ősz idején, —
Míg élek, — dallama Míg élek, — kedv nem ver
Fülembe csendül! Szívem idegén!

Kialudt egy nagy elme, Betelt szava versének,
Apám már nem szítja, — Apám sírjába tért, —
Míg élek, — könny selyme Míg élek, — ez ének
Szemem borítja! Fon arra babért!

II.

Szeme sugarát, Lelke erejét,
Ajka mosolyát, Szíve melegét,
Eiős akaratát, Ujja érintését,
Karja mozdulatát, Halk szava zengését
Arca vonását, Mint sziklavárba
Keze rovasát, Lelkembe zárva
Ifjú dalos kedvét, Őrizem híven,
Öreges keservét, Míg dobog szívem!

Ipolyi Alfrédné Molnár Hermin

Reich Jenő szentföldi felvételeiből

CH. N. BIALIK: A KIRÁLYLEÁNY ÉS A PÁRJA

Gyönyörű, százsorszép leánya volt Salamon királynak, kihez hasonló nem élt a földön s a király végtelenül szerette, úgy őrizte, mint a szeme fényét. De a leány különös volt, másként viselkedett, mint a többi királylányok, megvetette a díszes paloták zaját és gyakran magányosan, csendben sétált a királyi parkban, vagy korán reggel kiment a szőlőkertekbe és egyedül bolyongott az ösvényeken, mindig zaklatott volt a lelke, szemei az üres messziségbe révedeztek, mintha ébren is álmodozna, furcsán viselkedett és nem értette senki, senki. Mikor már a serdülő korba ért, jöttek a királyfiak a közelből és a távolból, hogy megkérjék apjától a kezét, de a királyleány mindig elrejtőzött, nem is akart beszélni velük és mindnyájan megszégyenülve tértek haza. Múlt az idő s a leány makacsul elzárkózott minden kérő elől, végül a királyfiak lemondtak róla és nem látogatták többé a király udvarát. A királyt gondok gyötörték és bánatos lett a szíve. Egy éjjelen felment a tetőre és kutatta a csillagokat, hogy meglássa, ki az a királyfi, akit az Isten a leányának rendelt és mikor jön hozzá. Salamon értette az égi jeleket és ijedten látta, hogy nem király és nem királyfi lesz a leány életpárja, hanem egy szegény fiú.

A király szomorú lett és tanácsot keresett, hogy megsemmisítse az égi jóslatot és így szólt magában: elrejttem a leányt, amíg eltelik a csillagokban olvasott idő és akkor elháríthatom az isteni csapást. Egy elhagyatott szigetet kutatott ki a tengeren, távol a hajók forgalmától s egy magas toronyvárat építtetett rajta sok-sok szobával és teremmel, mind a négy oldalán erős bástyát emeltek körülötte és leányát oda vitette a toronyvárba. Hetven eunuchot rendelt melléje, hogy őrizzék és szolgálatára legyenek. Sok élelemmel látta el a várat, ételekkel és italokkal, a föld minden javából, nem hiányzott semmi. Erős vas-zárakkal csukatta be a torony kapuit, a bennlakókat elzárta a világ elől és így szólt: most lássam hát Isten hatalmát, megvalósul-e a csillagok jóslata, vagy meghiusul.

A királyleány ott lakott a toronyban s a hetven eunuch vigyázva őrizte éjjel-nappal és minden kívánságát sietve teljesítették. Nem vonták el tőle az örömeket sem, mert úgy parancsolta a király, hogy minél több szórakozással enyhítsék a magányosságát. Csak azt az egyet nem tehették meg neki, hogy kiengedjék a torony kapuján, mert a torony el volt zárva minden oldalról.

Egy őr állott éjjel-nappal a várfalon és éber szemekkel ügyelt rá, nehogy egy hajó a sziget közelébe kerüljön, vagy

bárki megvethesse a lábát a közelben. Csak kétszer naponta, reggel és este, tünt fel egy könnyű csónak a tengeren, megállt távol a szigettől és benne egy ember, a király küldönce, aki a leány hogylétéről vitte a hírt az aggódó apának. A csónakos ember meglengette messziről a kezében lévő fehér lobogót, kérdezvén: jól van-e a királyleány? S a szembenálló őr is fehér lobogóval intett: jól van.

Ebben az időben egy szegény, tudósok családjából való fiú elindult Akko városából, mert nem volt már helye a nélkülöző szülők hajlékában és szerencsét akart próbálni a távoli idegenben. A fiú üres kézzel indult el hazulról, nem volt semmije, csak a botja és a csupasz teste. De azért nem volt kétségbeesve és nem ismerte a gondokat, mert csontjaiban égett a fiatalság láza és teli volt a szíve reménnyel, a haja fürtökben a nyakába lógott és egész úton jókedvvel bandukolt, ujjongva és énekelve. Mikor a mezőkön vonult át, örömmel hallgatta a tücskök ciripelését, a madarak dalát, nézte az ijedten ugráló nyulakat és tekintete beleolvadt a zöldelő fák és a virágos rétek szépségébe.

Egy napon a szabad mezőn, puszta és sivár helyen találta az este. Hideg, esős idő volt, a fiú didergett rongyos ruhájában, az éhség és a szomjúság gyötörte és tehetetlenül állt ott a sötétben. Széjjelnézett s egy ökor csontvázát látta a mezőn. Örömmel felkiáltott: „áldott legyen az Úr, aki fekvőhelyről gondoskodott nekem, talán itt majd fölmelegedek“. Behujt a csontváz bordái közé, lefeküdt és elaludt.

A fiú mélyen aludt, mikor egy hatalmas sas lecsapott a csontvázra, szájába ragadta az alvóval együtt és repült vele, míg a királyleány toronyvárához ért, ott lerakta a tetőre a zsákmányát és kaparni kezdte a rothadó húst a csontokról. A fiú felébredt, elkergette a madarat és egész éjjel a tetőn kuporgott, fáradtan és reszketve a hidegtől s az esőtől.

Hajnal lett, az ég kitisztult, felsütött a nap s a királyleány a tetőre ment sétálni, ahol meglátta az idegen fiút. Csodálkozva megállt és kérdezte:

„Ki vagy és hogy kerülsz ide?“

A fiú nyugodtan válaszolt: „Ne félj leány és ne haragudj rám. Zsidó vagyok, akkói szegény zsidók gyermeke, tegnap a mezőn ért az eső s én éhes voltam és nem volt ruhám, befeküdtem a csontvázba aludni és egy sas ide hozott. Most nem tudom, hogyan mehetek el innen, -köröskörül a tenger vize és hajót nem látok a közelben.“

A királyleány megsajnálta a fiút, titokban a szobájába vitte, megmosdatta, tiszta ruhába öltöztette, enni és inni

adott neki s a fiú csakhamar visszanyerte jókedvét és arcának fényét. Mikor a királyleány látta, hogy szép és kellemes megjelenése van, nagyon megörült neki. Végtelenül jól érezte magát vele, elrejtette hát a szobájában és az eunuchok nem is tudtak róla, mert ők is csak akkor léphettek a szobájába, ha ő hívatta őket.

A királyleány csodálattal látta a szegény fiú okosságát, éles eszét és tiszta szívét és megszerette egész lényével. Egy napon így fordult hozzá:

„Tetszem-e neked és feleségül vennél-e?”

„Miért kérdezed? — mondta a fiú. — Hűséges szolgád is lennék.”

Ekkor elmondta a leány, hogy milyen erős szerelemmel szereti és hogy többet ér neki a világ minden királyfiánál s hogy Isten rendelése által jutott ide a sas szárnyain és mikor meglátta, már magához láncolta a lelkét és érezte, hogy nélküle nem is tudna élni. Még sok ilyen szerelmes szavakat mondott a leány s a fiú is úgy válaszolt neki és örök-hűséget esküdtek egymásnak. A fiú felállt, eret vágott magán és véreivel megírta a szövetségük szerződését és törvényesen eljegyezte magának, mondván: tanunk az Isten és az ő angyalai, Michael és Gabriel.

Ezután megölelte és megcsókolta s a szerelem mámorában úsztak egész éjjelen át. Az eunuchok minderről nem tudtak semmit, ők nagyon hecsületes és megbízható emberek voltak és éjjel-nappal vigyázva őrködtek a zárt ajtók előtt.

Egy napon észrevették a vének, hogy a királyleány egy ujjnyival kövérebb, mint azelőtt. Elborult arccal suttoztak maguk között és mikor a leány kijött hozzájuk, megkérdezték: „Mi van veled, királyleány, nem vagy-e beteg?”

A királyleány ártatlan arccal mondta: „Nincs semmi bajom, ne féljete. Nézzétek, ott repül egy madár!”

Beszéd közben beszaladt a szobába és csintalanul nevetett.

Az örök megnyugodtak kissé és egyik közülük, aki értett a betegségekhez, legyintett a kezével és mondta:

„Nincs semmi. Ügylátszik, meghízott egy kissé, mert sokat ül a zárt szobában. Többet fog sétálni a tetőn és visszanyeri régi formáját.”

Erre aztán teljesen megnyugodtak és visszatértek az őrhelyükre. De alig telt el két hét és újra látták, hogy a királyleány még kövérebb lett, ami nagy aggodással töltötte el őket.

A leány megint hamisan felelt: „Nincs semmi bajom, ne féljete. Nézzétek, egy pók mászik a sarokban!”

És válasza közben a szobába futott, kezeit a csipőjén tartotta a nevetéstől.

A vén örök értelmetlenül csóválták a fejüket és most már nem volt nyugtuk, mert látták, hogy a leány viselkedése is egészen megváltozott és nem tudták, mi történt vele. Egy napon, mikor a királyleány kiment a vénekhez s az egyik eunuch éppen ecetbe mártotta a kenyerét, erős kívánság fogta el és eszméletlenül összeesett. Az örök sietve futottak hozzá és nagy igyekezettel dörzsöltették, miközben rájöttek a titokra, kezüket összecapták és mondták: „Ó, úrnőnk, hiszen te terhes vagy!”

A királyleány halkán válaszolt nekik, a szemei még le voltak hunyva, de az arca fényben ragyogott:

„Igen, viselős vagyok!”

„Kitől?” — kérdezték egyszerre az elámult vének.

„Azt nektek nem kell tudni” — felelte a királyleány.

Az öregek sötét arccal néztek maguk elé, úgy remegett a szívük a félelemtől, mint a sárguló levelek az őszi szél érintésétől, mert nem tudták miként védjék magukat a király színe előtt. Gyászosan, lehajtott fejjel a földre ültek és elborultan várták a büntető ítéletet.

Ó, ó! Milyen igaz a zsoltáros szava: Ha az Isten nem őrzi a házat — hiába az örök szeme.

Azon a napon estefelé, midőn újra megjelent a csónak a tengeren, az ör piros lobogót lengetett, jelezvén: baj van!

A küldönc közölte Salamonnal a rossz hírt, a király összerendezte, gyorsan hajóra ült és a toronyvárhoz hajózott. Az eunuchok még mindig kétségbeesetten ültek a földön, mikor a király megérkezett és reszketve kérdezte:

„Mi történt?”

A vének arccal a földre borultak és félelemmel mondták:

„Ó, Urunk Királyunk! Ne sujts minket haragoddal, ez és ez történt a királyleánnyal, de mi nem is sejtjük, hogyan történhetett. Isten a tanunk, hogy a legnagyobb gondal őrizzük és igazán nem tudjuk, honnan szakadt ránk ez a nagy csapás.”

A király haragra lobbant, magához hívatta a leányt és dühösen kérdezte:

„Mondd, hogyan történt ez a szerencsétlenség?”

A leány az apja lába elé borult és mondta:

„Ne haragudj, felséges Atyám! Amit tettem, Isten akaratával cselekedtem. Ő küldte az angyalát, aki egy szép, kedves fiút hozott nekem és férjemül adta. Itt van elrejtve a szobámban. Jer, tekintsd meg és áldd meg Te is a frigyünket!”

A leány elővezette a fiút és a király elé állította. Salamon látta sudár alakját, ragyogó arcát és tiszta tekintetét s a fiú megnyerte a tetszését. Beszélni kezdett vele és elképedve látta, hogy tízszeresen több a tudása a bölcsesség minden ágában, mint a birodalmában lévő bármely írónak és tudósnak. A király kikérdezte a nevéről, a városáról és a családjáról, s a fiú minden kérdésre őszinte és okos feleletet adott. Elbeszélte a sok nélkülözését, a bolyongását és hogy milyen csodás úton került a torony tetejére, hogyan találkozott a leánnyal, aki mingyárt megszerette és elrejtette a szobájában. Aztán elővette a házasságlevelet, melyben véreivel pecsételte meg a leánnyal való örök-szövetségüket. A király elámulva hallgatta ezeket a különös, igaz csodákat és megértette, hogy ez az a szegény fiú, akiről a csillagokban olvasott. Összekulcsolta a kezét és mondta:

„Áldott legyen az Úr, aki asszonyt rendel a férfinek. Most látom csak, hogy nincs okosság és nincs bölcselkedés az Isten akaratával szemben.”

A vének is hallgatták a csodálatos történetet és egyhanguan mondták: „Isten akarata ez.”

Salamon hajóra szállt, magával vitte a fiatalokat s a fővárosban, Jeruzsálemben, hét napig tartó öröm-lakomát rendezett. A nászünnepe elteltével magához hívatta a vőjét:

„Íme, a király vője vagy, előttem az egész nagy birodalom, olyan hivatást választhatsz magadnak, amihez kedved van.”

A király vője így felelt:

„Uram! Szegények gyermeke és a könyvek hűvére voltam mindig, az egész családom írókból és tudósokból áll. Nagy vagyonra nem vágytam soha és díszes palotákat sem kívántam. Ha valóban kedvemben akarsz járni, adj nekem egy csendes, nyugodt házat a tenger partján, ahol együtt élhetek a hitvesemmel és úgy, mint őseim, az isteni tanokat kutathatom.”

A király teljesítette a kérését és az udvari tudósok élére juttatta. A fiatal tudós maga köré gyűjtötte az írás és tudás minden mesterét Jisraélben és könyvbe szedték a példabeszédeket, az énekeket és a bölcsességeket, amiket Salamontól időnként hallottak. Így állították össze az Énekek énekét, Salamon példázatait és Kohelet könyvét. S a saját bölcsességéből is hozzáadott valamit, ez ránk maradt a Pédázatok függelékében, Agur Bin-Jake nevében.

Héberből: *Tisbi Illés.*

PATAI JÓZSEF: NAGYÜNNEPEK A SZENTFÖLDÖN

A HERZL-KÖRBEN TARTOTT ÜNNEPI BESZÉD

Ünnepre gyűltek a Herzl halhatatlan nevét viselő kör tagjai. Ünnepelni a szentföldi építőmunka új kezdését, új vezéreinek indulását. Ebben az órában legmértöbb, ha a Palesztinában töltött ünnepekről emlékezem meg.

Sehol ilyen bőséges skálája az ünnepi érzéseknek. Ahogy átlépünk a határon, vagy rálépünk a tengerpartra, megcsapja arcunkat valami ünnepi derű. Mintha az egész ország levegőjét átítatná állandó ünnep vagy legalább félünnep hangulata. És megértjük, amit a jókedv mestere, Tunkeler, Tel-Avivról megállapított, hogy „*Chol-hamoéd-Stadt*“, „*Félünnep városa*“. Mintha hétköznapja nem is volna. De ugyanez mondható Jeruzsálemről és Haifáról, Tiberiasról és az Énekről. Mindenütt állandó félünnepi lelki állapotban élnek. Azok is, akik arcuk verejtékével végzik az országépítés munkáját. Nem látni a homlokokon a borongás felhőjét és a szemekben nem ül a bizonytalanság szomorúsága, amely a Galuth zsidó emberét oly bélyegessé teszi.

Mi az oka ennek?

Nemcsak a folytonos derűs napok, a tíz hónapon át tartó felhőtlen, napsugaras, tiszta levegő. Ez is hozzájárul bizonyára. De úgy érzem, most, a Szentföldön töltött Nagy-ünnepek napjaiban megsejtetem a titkot: az önálló nemzeti lét rejtett sugarai lobognak a tekintetekben. Az érzésre, reményre, hogy feléje közelednek, már a megvalósulás szikrái pattannak a lelkekben.

Ez a vágy, sóvárgás a szabad szuverén élet után. mindig égett a zsidó szívben. Erről zengtek dalai, imái. Ez lebegett a sötét hullámokon világító fátylaul. „És az Ur szelleme lebegett a vizen“ — „ez a Messiás király lelke“, tanították a mesterek. Ez adott erőt, hitet a diaspora éjszakájában. Minden Ujhold telésekor kiálltak a templom udvarára és köszöntést küldtek a magasságba. „*Dávid melech Jiszraél cháj!*“ Dávid, Izrael királya él! Ebben a hitben fordultak egymás felé az ősi üdvözlő szóval: „*Salom Alechem!*“ Béke veletek. És visszafeleltek egymásnak: „*Alechem Salom*“. Veletek a Béke. Dávid király jegyében látták a békét, a megnyugvást. Lábujjhegyre emelkedtek, hogy pár hüvelyknyivel közelebb érje a fejük a Holdat, melyben Dávid király hárfája hegedül. A Hold felé ábrándozva, megtelt a zsidó lélek ujjongással. Szimbólum is volt benne. A Hold, mely a legenda szerint egyszer ép oly nagy volt, mint a Nap, de gögje miatt az Ūristen megkisebbítette. S Izrael a sujtott kisebbség felemeléséért foházkodik itt is. Nem a Napot köszönti, amely ragyog, kápráztat, hanem a sápadt, sujtott Holdat. Hogy újra tündököljön, mint hajdanán.

És láttam Jeruzsálemben az egyik chászid-templomban Engesztelés napjának kimenetelekor, amint Dávid vára felé fordulva énekelték a hívek a Hold-köszöntő imát és extázisban zengték az Énekek Énekét: „*Kedvesem hangja az, ime már jön, ugrál a hegyeken, szökdel a hérceken.*“ És átszellemült sze-

mükből kiéreztem, hogy hallják a holdfényben a Messiás lépteit...

S mindegy, akár chászid, akár chaluc, ez az ünnepi érzés ezüstözi be a lelkét és azért nem foglalkoztatja itt annyira a „*parnoszo*“, a megélhetés gondja, mint a diasporában, ahol Heine képe szerint, a királyfi koncleső kutyává varázsolódik, morzsákat szedgető koldussá a népek terített asztalai körül. A Galuthban is az elátkozott hétköznapokon keresztül a *Sabbat* öntött beléje erőt, amikor újra visszanyerte emberi méltóságát és előtte ragyogott *Szombatkirálynő*, aki felé sóvárogva dalolta: „*Mikdas melech, ir melucha*“, „*királyváros, királyszentély, fel a romból emelkedjél*“... Mint vágy-álom, „*Wunsch-traum*“ tündöklött föl előtte a beteljesedés, más formában csupán.

Ennek a varázslatos átváltozásnak példáját láthatam német zsidó menekült testvéreinknél. Odafele, a hajón még a bizonytalanság bánata borongott homlokukon és amint a partra léptek, megteltek hittel, bizalommal, mert megérintette fejüket Dávid hárfájának hangja, elidegenült lelkük megtalálta a kapcsolatot Dávid ledült sátra újjáépítésével. És a kapcsolatot ama sátrakkal, melyek most Tel-Aviv és a kolóniák körül mindenütt átmeneti hajlékot adnak a hazatérőknek. A széltől ingó lenge sátrak, mert nincs elegendő kőház, téglapépület a menekültek befogadására. És feldobbant bizonyára szívükben: óh, ha megértették volna a hívó szót, amikor még pompás palotákat emeltek a germán főváros utcáin és terein és Cion és Jeruzsálem gúnymosoly volt az ajkukon.

Egyik jeruzsálemi Tanházban mutatta egy chászid a Tóra örömnepének alkonyán, a dwinsky kabalista. Rabbi Meir Szimcha Kohen döbbenetes jóslatát, melyet még a háború előtt ehhez a bibliai vershez fűzött: „*S mindenek dacára, midőn ellenségeik országában lesznek, nem vetem meg őket, hogy megsemmisítsem szövetségemet velük*“. Isten keze erővel tartja üstökön népét, hogy az ősi frigy meg ne semmisüljön. A zsidók megtelepednek a Galuthban, nyugalmat kapnak és lemondanak a megváltásról. De Isten, aki a Szináj-hegyét följük borította, hogy elfogadják a Tórát, nem engedi frigyét felbomlani. A német zsidók azt mondják, hogy Berlin az ő Jeruzsálemük és kitörlik Ciont imakönyveikből is. De jönni fog egy vészes vihar és kitepi őket gyökerestül és kénytelenek lesznek elhagyni az országot és levetni a nyelvüket, mint egy ember, aki rohadt ruháját dobja le. A mi nyelvünk pedig a szent nyelv marad, míg eljön a Messiás, Dávid fia...

Megdöbbenve hallgattam a csodálatos idézetet a „*Mesech chochma*“, „*Bölcsesség magvetője*“ című könyvből. A hívek közül néhányan borongós hangulatban terelték a szót az arabok tüntetésére, melyet másnapra hirdettek. Itt, az ősök városában sem ült el talán a veszedelem. Az 1929-iki események árnyékai kezdtek terjeszkedni a Béth-hamidras hüvös esti levegőjében. A Tanházaknak elkülönödő, harcra nem edzett embereit sujtotta akkor is a veszély. De csakhamar

eloszlott a melankólia. Fiatal chaszidok jöttek és már a folyosón hangzott vidám indulójuk: *Vajhi bijsurun melech*... „És lőn Izraelben király...“ Rohamlépésben jött az ifjú generáció, szintén fehér kaftánokban és szőrmezsukmában, hevesen magukhoz ölelték az öregeket és tanca perdültek a királyi himnusz ütemére. Majd lábukkal dobogták a ritmust és úgy daloltak, mintha marsban menetelnének Dávid király pajzsával és vértjével a mellükön.

„Vajhi bijsurun melech“. És lőn király Izraelben, midőn összegyűltek a népnek fejei, együtt Izrael törzsei... Csak itt tudtam meg, hogy az Aguda indulója ez. A jámbor agudisták is a tudat alatt az önálló nemzeti lét álmával ringatták el problémáikat. És ez az, ami itt minden látszólagos ellentét dacára összehozza, összetartja a két nemzedéket. A messiás katonái mind. Akar chaszidok, akár chalucok. Mikor a tüntetéseket várták, eljöttek Tel-Avivből a zsidó ifjak százai Jeruzsálembé, hátha szükség lesz rájuk itt az óváros arablakta negyedei közt, vagy a Száz Kapu öreg ghet tójában. Nem akartak „lehetőleg távol maradni a harctérről“. És ünnepi sátrakkal volt tele a vallástalannak mondott Tel-Aviv is épp úgy, mint Jeruzsálem szent városa. Minden balkonon, minden udvaron minden kertben, minden háztetőn sátor sátor mellett, befödve itt termett pálmaágakkal, mirtusokkal és illatosítva a szagos izsópfüvel, a szerénység legendás szentélyi szimbolumával. Talán csak az öregek kedvéért építik a fiatalok. De egyformán fogadják a Sátor égi vendégeit, az ősök, pátriárkák, próféták, főpapok, királyok szellemeit. És az atheistának szidott chaluc is úgy énekel, hogy „Él jivne hagalil.“ „Isten építi föl Galileát.“ Ő is úgy érzi, hogy a Gondviselés, felsőbb isteni erő épít itt a történelem számára. És mindmind belekapaszkodnak az ünnepbe és szeretnék fogva tartani tovább, tovább. „Iszru chag“ — kötétek meg az ünnepet kötelékekkel. Akárcsak Goethe Faustja: *Zum Augenblicke möcht' ich sagen: Verweile doch, du bist so schön.* Chaszidok és chalucok együtt éneklék az ellenség felé irányuló zsoltárt: „Ucu éca vetupar“. — Tanácsoljatok tanácsot és meghiusul, beszéljete beszédet és meg nem valósul, mert velünk van az Úr...

Belekapcsolódhat-e így a Galuthban zsidóünnep a multba, a történelembé, mint a Szentföldön? Újév beköszöntése előtt ott jártunk Ráchel sírján. És kőkevénynek kell lennie a szívnek, mely meg nem indul, amikor a fehér sírkőről feléje szikrázik Jeremiás próféta szava: „Hang hallik a Magasból, keserves sírás zúgása, Ráchel siratja gyermekeit... Így szól az Örökkévaló: Tartsd vissza a hangodat a zokogástól, szemeidet a könnytől, gyermekeid visszatérnek határukba.“ És megelevenedik az egész víziós legenda, mely elregéli, miért temette el Jákob Ráchelt itt az efráti úton, mert látta a szent szellem által, hogy erre fogja vezetni Nevurzaradan, Babylon királya Izrael fiait a fogságba és megállnak majd az úton és imádkoznak az ősanya sírján és Ráchel felkel és az Úr trónusa elé veti magát és könyörög gyermekeiért. És Roshasóno napján Jeruzsálemben, félóránnyira az efráthi úttól, olvasom a Tóra után Jeremiás fejezetét a vigaszról, mit az Úr küld a

Magasból a zokogó Ráchelnek és a száműzött Izraelnek. Így szól az Úr: „Még felépítlek és felépülsz Izrael hajadona, még ültetni fogsz szőlőkerteket Samária hegyein, ültetnek és szüretelnek.“ És máris úgy érzed, hogy beteljesedik az ige: „Ime, elhozom őket Észak országából és összegyűjtöm a föld széleiről...“ S látomások tárulnak elénk a megváltásról, a *messiásról*, aki a zsidó felfogásban nem vallásjavító, nem hitújító, hanem felkent király, Dávid fia, uralkodó, akit úgy becéznek régi képek, mint valami csodás álomherceget. „A népek jönnek majdan ajándékokat hozni a Messiás királynak és ő szól hozzájuk: *Vannak köztetek Izrael gyermekei? Hozzátok azokat ajándékol nekem. És szól tovább hozzájuk: De hozzátok őket tisztességgel!*“ Ők a Messiás vágyott ajándéka. De hozzák becsülettel. Nem úgy, mint a mai teuton düh teszi.

Az ünnep a Szentföldön megújulás a multban, a lélek felfrissülése az ősi forrásoknál. Az új nemzedék igyekszik visszatérni évezredek ünnepi hagyományokhoz, melyek a természeti viszonyokból fakadtak. Szukoth, a Sátrak ünnepe, egyben a vízáldást, az őszkor meginduló esőzést köszöntő örömmünnep. És Jeruzsálem hegyei között összegyűlt az ifjúság és rendezett a Habimah művészeivel együtt talmudi leírás szerint „vízmerő ünnepet“, fáklyatáncokkal, szentélyi jelenségekkel és énekes, pálmás menetekkel. Így elevenednek meg itt régi évezredek szokásai ösztönös megérzéssel.

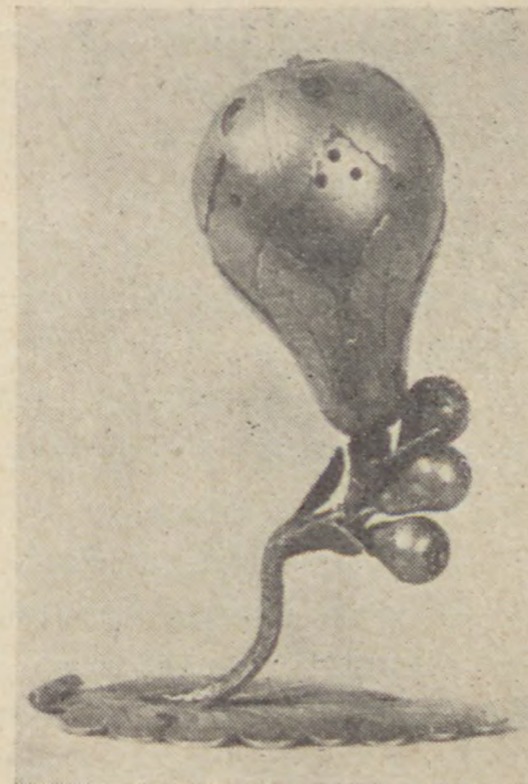
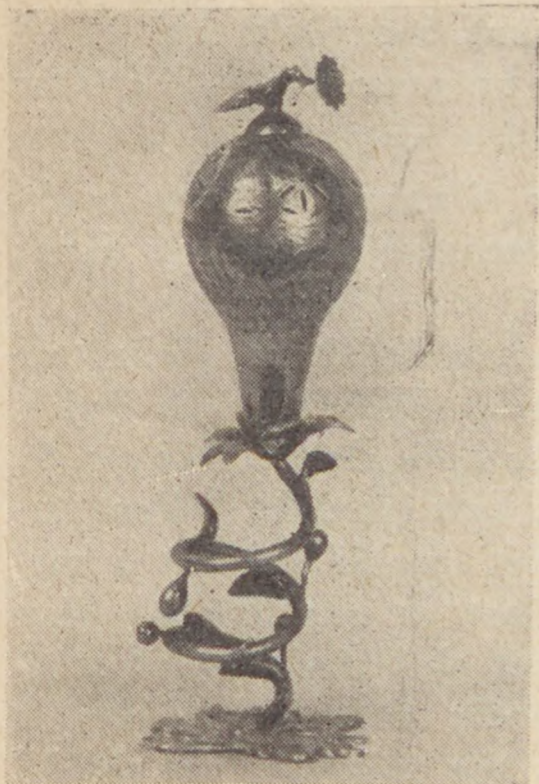
A két messiás feladata, a zsidó humor szerint, hogy az egyik kihozza a zsidókat a galuthból, a másik meg kihozza a galuthot a zsidókból, — Palesztinában már ma látjuk ezt az új generációt, amely széttörte a galuth jármát, lemosta a galuth szennyjét és egyenes gerinccel, megtisztult lélekkel jár az ősök földjén.

És ez ad értelmet az egész műnek.

Mert az nem lehet, hogy csak arról volna szó, hogy néhány százezer embert kiragadjunk taláalomra a megélhetés gondjai közül és Európa forrongó válságából átplántáljuk egy kilátásosabb prosperitás területére, hogy ott folytassák a hajszát, a harcot, a versengést, az üzérkedést a kenyérért, a jobb falatért. Ha csak ez volna a cél, miért érdekelné a magasabbrendű zsidó embert, aki egyetemes szempontból szemléli a vajúdó, vergődő világ folyását, amely tele van könnyel, vérrel, verejtékkal, szenvedéssel? Mit érne ez a részletmegoldás, ha nem élne bennük a hit, hogy *kiválasztott ember* termelődik a hajdani próféták és mesterek árnyékában, aki „megjavítja a világot Saddaj uralmában“, és egyengeti az utat az Igaz, a Jobb felé.

Erről álmodott Herzl Tivadar is. Hogy a népek Béketemploma fog világítani Cijon hegyén és a nemzetek járnak fényénél. Így álmodták a Messiás hajdani rajongói is. „Mily szépek a hegyeken a hírmondó lábai.“ — S szól a legenda: Három nappal, mielőtt a Messiás megérkezik, jön Elijáhu próféta és megáll Cijon hegyein és kiált kesergő hanggal és sír és gyászol rajtuk és szól: *Hegyek, hegyek, még meddig lesztek puszták? És sírásának hangja elhallatszik a világ végétől a világ végéig. Azután jön a Messiás és szól: Jöjjön Béke a világra! Jöjjön a Béke!*

Izrael Messiás-királya az egész világnak hoz ajándékot. A legfőbb áldást: *Javó Salóm! Jöjjön a Béke!*

Öt típus ezüst Bessomim, fűszertartó B. Minz (Varsó) gyűjteményéből

TOLNAI ALFRÉD: AZ UTOLSÓ ÜVEG BEFŐTT

Alaposan megviselt bennünket a végtelenül hosszú vasuti utazás. Minden csontunk fájt, sajgott már... De végre is felharsant a parancsnok vagónjában a kürtjel: állj! Rozzant őrházikó az állomás. Láttunk mi bizony elég rongyos viskót már Szerbiában, de itt Galiciában... A fődo-log: kiszállhatunk!

Aljesice... Eddig hírét sem hallottuk, nem is sejtettük, hogy ilyen nevű fészek létezik a világon és most... A pályaudvarnak nevezett sártengerben néhány fiatalember álldogál. Helyesebben: nem is fiatalemberek ezek, hanem serdülő gyermekek. A heves szélben fekete, nem kifogás-talanul tiszta kaftánjuk libeg-lobog sovány, gyenge testü-kön. Jólkifejlett, bodor hajtincsek keretezik be bajusz-talan, szakálltalan, sápadt, ványadt arcocskáikat. Boche-rek... Legényem, Birkás Miska arca mosolyra derül:

— Hadnagy uram, tessén csak mögnézni ezeket a zsi-dócskákat. Ezöknek a nyavalyásoknak biztosan nem kő berukóniok. Valóságos nyomorékok.

-- Hadd nyugton őket, Miska fiam. Szegény fickók... Szegény, gyenge diákok...

Tovább nem társaloghattam a derék Miskával. Závod-szky zászlós állott elé:

— Hadnagy úr kérlek, a százados úr üzeni, hogy gon-doskodj a szállítmány kirakodásáról. Embereket kell rek- virálnod. A százados úr a községbe megy, hogy szállás után nézzén. Vele kell mennem nekem is.

Parancs: parancs! Te jó Isten, hol veszek én négyszáz szekeret, nyolcszáz lovat?... Hogy fogom én a hosszú vonat tartalmát szekerekre rakatni?... Kivel?... Össze- sen vagy ötven katonánk van és nyolc ulánus, fedezetnek. No gyerünk szerencsét próbálni... Lóra ülök, hogy felke- ressem a község bíróját... Brr... Borzalmas bélfájdal- mak... már megint... persze a rumai és kukujeveci nyers táplálék... Nyers táplálék, amely fehérrépából és kuko- ricából állott és hasonló nyers csemegékből...

A falu bírása — szintén vézna és kaftános, de már deresedő szakállú zsidó — sajnálja, de más munkáskezet, mint a gyenge talmudtanulókat nem adhat. Csak ezeket a fejletlen gyermekeket és egy-két öregembert... A többi férfi Lembergben van katonai kiképzés alatt, egyrésztük meg a harctereken... Szekér és ló akad elegendő.

Amikor azokat az árnyékembereket dolgozni látom, vérzik a szívem. Hogyan töri le őket a súlyos zaboszsák! Félő, hogy összeesnek. De nincs menekvés, nincs segítség. Ötvennyolc emberemmel egy hétig is elpiszmoghatnék itt,

míg így... talán még mielőtt az est beáll. Zaboszsákok, liszteszsákok ezrei kerülnek elő a vasúti kocsikból. A lo- vashadosztály egyheti ételme, abrakja. A kaftánok színe megváltozik, lassan megfehérednek. Egyik-másik halovány arc is színt változtat... Egyik-másik kaftán lekerül a hit- vány testecskéről, meleg van, nagyon meleg és a zsákok nehezek, nagyon nehezek. Így: ingujjban még hitványab- baknak, még véznábhaknak látom őket. Kimondhatatlan részvét ejti meg szívemet és... tovább hajszolom őket. Hiába, a szolgálat:

— Ördögbe is, siessetek! Sohse leszünk így készen!

És ezek a kínos bélfájások, bár már lefekhetném vala- hol. Vagy legalább is leülhetnék. De itt... Amíg mások kínlódnak... Nem, itt nem...

Beáll a szürkület. Az emberek már az utolsó kocsira rakodnak. A rekvirált fuvarosok felkászmálódnak bak- jaikra... Mehetünk... A hosszú szekérsort az őrmesterre bízom, miután meghagytam neki, hogy a városka főterén üssön tábort. Én pedig előre lovagolok, hogy századosomat felkeressem.

A két loápolót egy rozszant kocsmá előtt lelem meg. Ott állanak a tiszt lovakkal. Persze! Az öreg nem veti meg a jó itókát. Betért egy kortyra.

— Szervusz pajtás! — üdvözöl Schrötter százados, amikor a kocsmáajtón bekémlelek — kitünő borocska. Valódi, öreg tokaji. Gyere le, igyál vagy egy pohárral.

— Bocsánatot kérek, százados uram, de nem érzem jól magamat, szeretnék valahol ledőlni, egy keveset ki- nyujtózkodni. Hol a szállásom, ha szabad érdeklődnöm.

-- Kruzitürken! — káromkodik Schrötter százados. — Hát nem megfeledkeztünk róla. Ez a kófic, ez a taknyos Závodszky nem figyelmeztetett. Hogy a kutya egye meg! Nézd pajtás, intézd te el az ügyet... — könyörög a pityó- kás öreg csatár, azután horízú hangján énekelni kezd: — Ich muss wieder einmal in Grinzing sein...

Látom, az öreggel nem megyek semmire. Závodszky zászlós pedig borközi bambasággal röhög maga elé... Ez is részeg... Szépen vagyunk...

Magammal viszem az időközben megérkezett őrmestert és két közlegényt és nyakamba veszem a falut. Félóra multán megvannak a szállások. A szekértábor körül fel- állítom az öröket. Elintézem az őrségváltás ügyét... Az- után... Végre lefekhetem valahol. A fájások nemhogy enyhülnének, de egyre keservesebbek lesznek.

Szegényes faházikó. Sulykolt, sáros anyaföld padló

helyett. Zsibáru-lom a bútorok helyén, de úgy látom, minden tiszta és rendes. Ez a szállásom. A házigazda elém lép:

— Sólem eléhem! — köszönt rám barátságosan és kedves kék szeme hosszasan vizsgálgatja arcomat. A szakálla hosszú és őszbecsavarodó. A hátán nagy púp éktelekedik.

— Aléhem sólem! — köszöntök vissza és csak nagynehezen tudom kacagásomat elfojtani, hogy álmétkodást kifejező arcát látom.

— Offiziersleben sind aach...

— Igen, kedves barátom, zsidó vagyok én is. De most arra kérem önt, mutasson egy helyecskét, ahol lepihenhetek. Beteg vagyok.

Házigazdám hitetlenül csóváltotta a fejét. Borotvált arcom nem igen mutatott a zsidóra. Legalább galíciai fogalmak szerint: nem. Bevezetett az egyetlen szobába és egy nyugágyra mutatott, szó nélkül. Talán a csodálkozás némitotta meg. Azután eltűnt a szomszédos helyiségben. A nyílt ajtón beözönlő illathól következtettem, hogy a konyha van az ajtó mögött. Kis vártatva visszatér a derék ember és vele jön a felesége... Én már kényelmesen elhelyezkedtem a nyugágyon... Az asszony a szekrényből szép, piros takarót szed elő, betakar vele. Csodálkozó szemekkel vizsgálgat. Bizonyára elmondotta neki már a férje, hogy egy bajusztalan, szakálltalan, hajtincset nem viselő zsidó a vendég. Azután érdeklődik az asszony, hogy mi a bajom? Nem akarok-e csáját, vagy tejet, vagy másvalamit? Minden a rendelkezésemre áll, amijök csak van... És ahogy a szemébe nézek, abba a sok jószágot eláruló szemébe, látom, hogy még mindig álmétkodik. Persze! Aljesicében talán még sohasem láttak arcszörzetenküli zsidót. Hát még olyant, akin tisztí egyenruha feszül, akinek a galérját aranycsillag díszíti.

— Köszönöm, jó asszony, nincsen semmire szükségem... Semmire... Csak pihenésre, nyugalomra... Nem eszem semmit. És máris bezáródnak szemeim...

Sokáig alhattam. Talán órákhosszat. Mert amikor szememet ismét kinyitottam, verőfényes nappal kandikál be az apró ablakcskában és... A házaspár ott üldögél a szobácskában és örködik felettem... Ezek a drágák egész éjjel ébren örködtek álmom felett...

— Úgy látom, hosszasan aludtam és maguk mindig mellettem voltak? — kérdezem tőlük.

— Jól aludt? — kerüli ki a választ a férfi. — De sokat nyögött álmában. Jobban van már?

— Köszönöm! Sokkal jobban.

— Akkor ennie kell valamit, — mondja az asszony és válaszomat he sem várva, kisiét a konyhába, hogy onnan egy csésze párolgó csájával és néhány kétszersülttel térjen vissza.

A hozottakat köszönettel elfogadom. Az asszony boldogan mosolyog, amikor látja, milyen jó étvágyal fogyasztom el a csáját és a kétszersültet. Három kis gyermek lopakodik a szobába, két fiúcska és egy, talán négyesztendő, aranyzóke leányka. Ezek is barátságosan mosolyognak reám. Én pedig, a huszonnégyórás koplalás után, mohón öntöm magamba az illatos csáját és gyömszölöm a számba az izletes kétszersültet.

Az asszony a szekrényhez megy és annak a tetejéről egy üveg befőttet vesz le... Az egyetlen, az utolsót... Biztosan valamelyik nagy ünnepnapra, hanukára, pésszahra tette el...

— Ne bántsa... Hagyja... — igyekszem ellenvetni, de hiába. Az asszony már letépte a pergamentet és az üveg tartalmát egy tányérba öntötte. Nem használ kérés, kifogás. Utolsó kincsüket is meg kell ennem.

— Hadnagy úr jelentem alássan, megyünk tovább, — köszönt be Birkás Miska, a derék kutyamosó. — Schrötter százados úr kéreti a hadnagy urat.

Búcsúzáskor a gyermekeknek titokban egy-egy bankjegyet nyomok a markukba és gyorsan elbúcsúzom a derék házaspártól.

A kocsmában bukkanok a két bajtársra, Schrötter századosra és Závodszy zászlósra... Jókedvűek... Dalolnak... Hiábavaló itt minden rábeszélés, kérés, könyörgés, nem akarnak jönni. Pedig velünk kell jönniök. Valent őrmester segítségével kicipelem a két éneklő harcost a szekérhez. Nagynehezen felrakjuk őket és odakötözzük őket a baküléshez, nehogy egyensúlyukat elvesztvén, az út sarában fűrődjenek meg... Most pedig mehetünk, előre, a hadosztály után. A hadosztálynak ma szüksége lesz az élelemre, az abrakra... Belzec... Itt járt már a kozák! Földigégett házak nyoma... Üres minden... Az út mentén sebesültek... Tomasov... A polgári lakosság elmenekült... Sebesültek százai, ezrei vergődnek az út sarában... Sok, nagyon sok halott. Itt kellene a mi hadosztályunknak lennie! Hiába erőltetem a szememet: egy fihuszárt sem tudok felfedezni... És három órakor kellene kiosztanom az élelmet... Félhárom... Három... Fél-négy... Négy... Nyoma sincs huszárjainknak... Fél-öt... Most... Most vágatában jön egy sártól mocsos, vérrel borított kapitány... A tízes huszárok egy tisztje... Rámordít:

— Vissza! Vissza! Szabaddá tenni az utat. Félre a szekerekkel. A hadosztály visszavonul, — és már vágat is tovább.

Megismertem. Almássy gróf volt, a tízesek ezredsegéd-tisztje...

...Két hétig tartott a folytonos visszavonulás. Azután ismét előretörték csapataink... Ekkor kerültem másodszer Aljesicébe...

Szegény, nyomorúságos városka, alig tudtam eligazodni benne... A leégett házak kéményei komoran ágaskodtak a mennybolt felé... Megpörkölt falak... Romhalmaz... És ahogy az uccákat rovom, hogy felkeresem vendégszerető gazdám házat, az egyik házikóból éneket hallok. Kedves, jólismert melódiát... Leugrom lovamról és belépek a házba... Fehér halotti köntösök, imakönyvek és sárgán pislákoló gyertyák fényében... Jaum kippur... Én szent Atyám, jó Istenem: miként is feledkezhettem erről a napról meg?

Csak néhány ember gyűlt össze az alacsony imaházban, csupán néhány férfi... Asszony, gyermek egy sem... Egy aggastyánhoz fordulok:

— Hol vannak a többiek?

— A többiek? Oh tiszt uram, egy részük jó helyen, a föld alatt, néhányan elmenekültek. — És amikor meghatódottságomat látja, hozzáteszi: — nagy tűz sokunkat elpusztított, de néhányan biztosan elmenekültek. Először az asszonyokat és a gyermekeket küldtük el... De csak egy részüket tudtuk megmenteni...

— És Friedmann, a fakereskedő?

— A tűzbe vezett... egész családjával együtt.

— Hol volt a háza? — kérdezem, amikor már hangot ad a torkom.

— Innen balra a negyedik ház...

Kilépek az imaházból... Lábam alig bírnak el, reszketnek... Felkeresem az elszenesedett romokat... Itt! itt!... Orcámon végiggördül egy könnyesepp... Miért sírok? Mi okom van a gyászra? Kik voltak ezek az emberek nekem? Miért siratom őket? Mik voltak ők nekem? Testvéreim, rokonaim? Miért gyászolok értük?

Egy üveg befőtt miatt?

LEO MOTZKIN: NÉMET ZSIDÓK SORSA – ZSIDÓ SORS

— *A genfi zsidó világkonferencián tartott előadásból. — Gyorsírói jegyzetekből ford.: Feuerstein Emil (London).*

Az egész világ zsidósága mély megindultsággal gyászolja Leo Motzkin halálát. Nemcsak a cionista kongresszusoknak volt minden ellentétet bölcsen kiegyensúlyozó elnöke, hanem nemzetközi fórumokon is benne összpontosult a pártok bizalma és az ő objektivitásában kerestek különböző kisebbségek menedéket. A Pro Palesztina Szövetség közgyűlésén báró Hatvany Bertalan méltatta Motzkin egyéniségét. Talán utolsó beszéde volt Motzkinnek az alábbi fejtegetés, amelyet érthető aktualitásánál fogva egész terjedelmében közlünk.

„Semmiestre sem vagyok ama túlzásoknak híve, melyek a német zsidóság helyzetéről, úgy az amerikai, mint részben az európai zsidó sajtóban, elterjedtek és amelyeket egyrészt ártalmasságuk, másrészt a minden morált nélkülöző szenzációhajhászás miatt erélyesen vissza kell utasítani. Azonban jelenlegi helyzetünket alaposan ismerve és azt a zsidó élet más, hasonló fázisaival összehasonlítva, kénytelen vagyok megállapítani, hogy a német zsidóság helyzete, véleményem szerint, sokkal szomorúbb és kétségbeesettebb, mint azt néhányan itt jellemezték.

Mint a pogrom lényének és légkörének sok szomorú tapasztalaton okult ismerője, évekkel ezelőtt, mikor senki sem számolt komolyan az elkövetkező eseményekkel, pontosan rámutattam a német zsidó élet fenyegető veszélyeire és barátaimnak — kik pesszimizmusomról hallani sem akartak — ismételten — mondtam: mennyire jellemző népünkre, hogy az, éppen azokban az országokban, ahol pogromok készülnek, sosem hisz annak lehetőségében. Az orosz zsidóság, mely a pogrom fogalmának és rettenetes megvalósulásának első szenvedő alanya, tudni sem akart róla, hogy ilyen és hasonló események lehetségesek. Élénken élnek emlékezetemben ama nyolcvanas napok, mikor az orosz zsidóság először találta magát szembe a pogrom veszélyével. Szinte hallom még, milyen csípős gúnnyal utasították el az ottani „zsidó társadalom oszlopai“ mindazokat, kik fenyegető támadások rohamosan közeledő előjeleire hívták fel a figyelmet.

Kisfiú voltam még, de pontosan emlékszem komoly felnőttek meggondolt szavaira, melyek városkánkban és a nagyváros Kiewben, közeledő pogromok lehetőségét és az ellenünk irányuló félelmetesen ellenséges hangulat esetleges kihatásait latolgatták. Ugyan, mondták, még csak rágondolni is nevetséges, hogy egy európai államban, hol valóságos rendőrség, katonaság van, ahol különféle kultúrintézetek működnek, hirtelen ellenséges szándékú, vad hordák szabaduljanak ránk. Lehetetlen, sőt elképzelhetetlen, vitatták, hogy ártatlan emberek ütlegelését, kirablását, sőt lemészárlását kultúremlékek tétlenül nézzék.

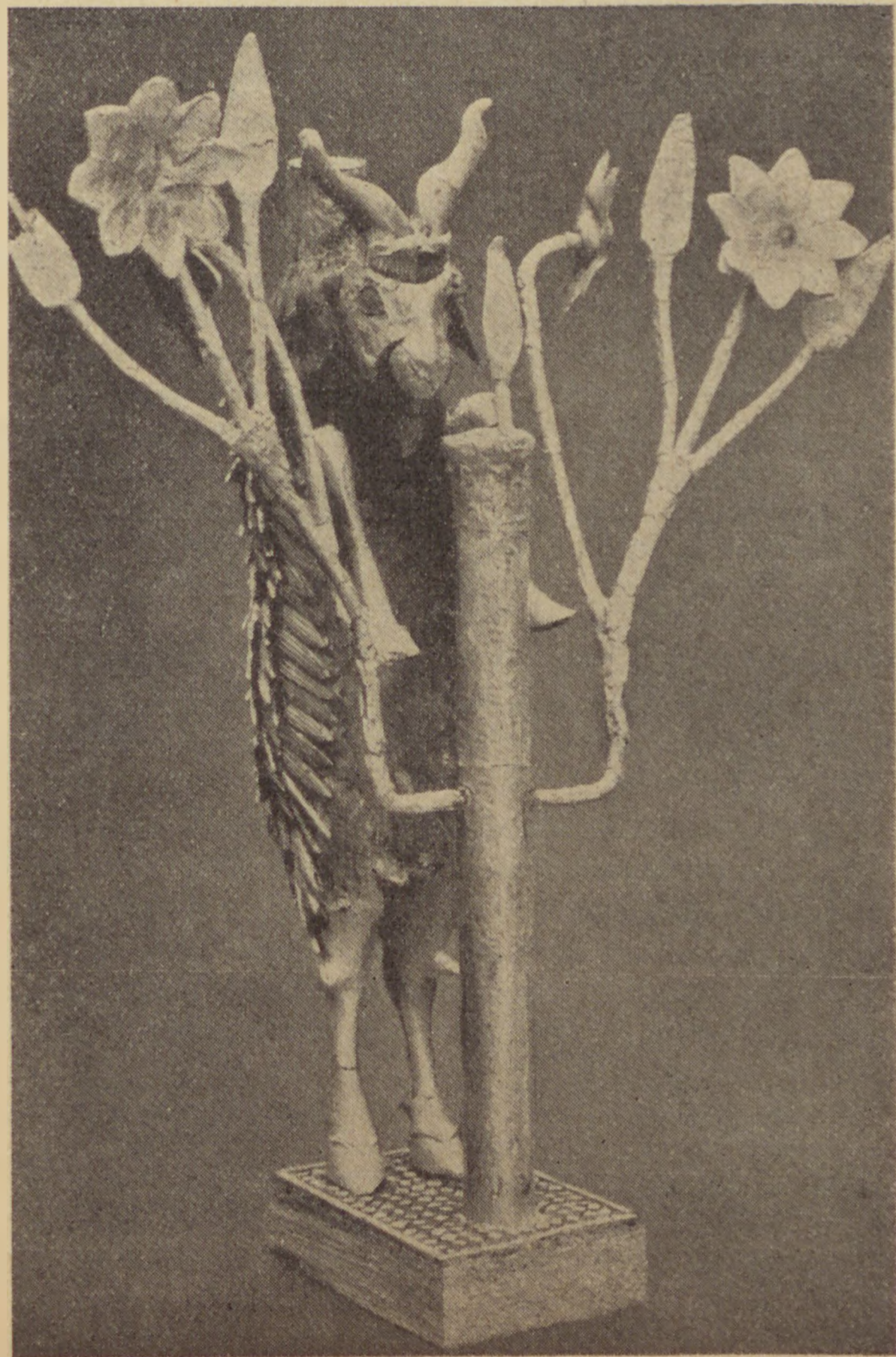
Csupán néhány nap múltán, 1881 áprilisában, ment végbe az új kor első pogroma, a napokig tartó elizabethgradi s a sokkal súlyosabb és kegyetlenebb kiewi, mely az első lelki megrázkódtatás átélésének kitörülhetetlen nyomát véste belém.

Az évszázadok folyamán egyetlen erejű harcokhoz szokott és azáltal ellenállóbbá vált zsidó néplélekre misem jellemzőbb a ténynél, hogy a zsidó nép nagy tömegei egykettőre megfelelkeznek az imént átélt pogrom rettenetes

élményeiről, ami talán legjobb elintézési módja az ügynek. Így az orosz zsidóság, melynek bár 1881—83 folyamán a gyűlölet szennyes hullámaiktól hajtott pogromok gyors és sűrű egymásutánjában volt része, csupán néhány év múlva, hinni sem akart ilyen és hasonló események megújulásának lehetőségében.

1903 tavaszán egy Kisinevben megjelent antiszemita röpirat jutott véletlen folytán kezeim közé, mely gyűlölettől izzó hangú, vérszagú cikkekben, izgatott napról-napra a zsidóság ellen. A vádakkal és izgatásokkal telt lap által felizgatva és nyugtalanítva, néhány kisinevi barátomhoz siettem és azon véleményemnek adtam kifejezést, hogy itt, minden valószínűség szerint, fenyegető, egyre hatalmasodó veszéllyel állunk szemben. A fejlett kultúrváros zsidó intelligenciája ismét csaknem kinevetett, mindenki félelmem és gyanúm alaptalanságáról, tarthatatlanságáról biztosított. Ismét a rendőrséget hallottam emlegetni, melynek a rend és biztonság fenntartása első és egyetlen kötelessége. Végül is, hallottam, a rendre és a biztonságra, a békés gazdasági együttműködés céljából magának a cári uralomnak is szüksége van.

El kell fogadnunk, hogy a normálisan gondolkozó ember ismételten és állandóan a rendőrségben látja azt a

Kecskebak az Ur-Kaszdimi ásatásokból. Ábrahám idejéből. Arany, lapislazuli és fehér gyöngyház

szervet, mely a rend fenntartására hivatva van s figyelmen kívül hagyja mindama befolyásokat, melyek ezen, tulajdonképpen minden párton felül álló, tényezőket, a gyűlölet eszközeivé és aljas indulatok szerszámaivá alacsonyítják. A kisinevi röpirat olvasása után rövid néhány héttel esett meg a kisinevi pogrom, amely egy világot rázott fel és ejtett rémületbe.

Nem akarom azonban más országok zsidóságának életéből vett képekkel rémítetni a német zsidóságot. Sorsuk anélkül is kegyetlen és helyzetük annyira gyászos, hogy pillanatnyilag megnyugtató szavakra van inkább szükségük. E megnyugtató vigasztalás semmiesetre se álljon azonban jelenlegi helyzetükkel ellentétben.

Több mint ötven esztendeje, hogy diákként Németországba érkezve, a német zsidósággal, úgy lelki, mint kulturális szempontból mélyen és elválaszthatatlanul összeforrottam. Engedjék meg ezért, hogy kijelentsem, hogy alig van az egyetemes zsidó életnek eseménye, mely engem jobban megrázott, mélyebben felkavart és erősebben szívembe vágott volna, mint a zsidóság eme hallatlanul értékes részének pusztulása. Micsoda erények, mint páratlan egyensúly, imponáló határozottság és a messze földön híres alaposság, voltak azok a tulajdonságok, melyek a nyolcvanas években tetszésemet megnyerték s bár már kora ifjúságomban mélyen elítéltem a német zsidóság ama eljárását, mellyel könnyűszerrel túladott saját zsidónemzeti javain, mégis nagybecsültem ama rendkívüli teljesítményeket, melyeket kulturális és szociális téren úgy a vendéglátó ország, mint a világ zsidósága számára, sikerült véghezvinniök.

Hogy ez, a legtökéletesebb egybeolvadásért harcoló nagy zsidó tömeg, a már kivívott polgári egyenjoguság ellenére, a gyűlölet és bármely pillanatban kirobbanható veszély légkörével volt körülvéve, azt mi, külföldi zsidók, a honosoknál tisztábban és élesebben láttuk, e körülményt kiemeltük, hangsúlyoztuk, aggodalmunknak adtunk kifejezést, a bekövetkezett hanyatlás, pusztulás azonban aggályainkat jóval felülmulta. Semmi sem lehetetlen egy olyan Németországban, hol gyerkőcök, suhancok akadálytalanul vonulhatnak fel, egy dalt fujva, melynek visszatérő sora: „kétszeresen jó, ha zsidóvér freccsen a késről“. Az idézett izgató szavak azonban ama egész Németországot megfertőző rettenetes felbujtás számtalan megnyilatkozásának csupán elenyésző hányadát képezik. Órák-hosszat lehetne sorolni a kihívó harci szózatok és gyilkosságra való nyílt felbujtások különféle, legsokoldalúbb változatait, anélkül, hogy átfogó képet nyernénk mindarról, amit ezer meg ezer gyűlésen, felvonuláson és tüntetésen a zsidók ellen hangoztatnak és ami millió és millió fiatal lélekbe hatol — és mérgez.

Ez a legsötétebb középkor, a jelen minden ravasz eszközének felhasználásával súlyosbítva!!

Szándékosan foglalkozom kimerítően az utóbbi évszázadokban a zsidóság ellen legdurvább, legocsmányabb eszközökkel vezetett harccal, Németország zsidó polgárainak gazdasági és szellemi válságát részben figyelmen kívül hagyva. E mellőzés oka, hogy az utóbbi csaknem közhely-izűvé vált, mióta kiderült, hogy a zsidók mindama foglalkozáságakból, melyeket eddig magukénak mondhattak, apránként és rendszeresen, ki lettek szorítva. Ezzel szemben senkisémm találja hihetőnek, hogy a német zsidóság előbb-utóbb könnyű vagy súlyos természetű testi sértések szenvedő alanyává válhat. Ezzel szemben jómagam képtelen vagyok megérteni, hogyan és miért maradhatna, egy évek hosszú folyamán szakadatlanul erélyesen folytatott, kiméretlen, semmi eszköztől vissza nem riadó propaganda eredménytelen.

Jól tudom, hogy nem csekély azok száma, kik a német ifjúság eme lelki kút-mérgezése, szellemi megnyomorítása ellen harcolnak és a fentemlített tanok térhódítását szívből fájlalják; hallatlanul nagyra becsülöm ezeket a Goethe és Kant Németországának szellemében fáradozókat, azonban munkájukat előre eredménytelennek nyilváníthatom, mert a német nép nagy tömege teljességgel képtelen a zsidók ellen indított kereszteshadjáráttal szemben való állandó tüntetésre. Itt azonban nem hallgathatom el, hogy a hivatalos zsidó vezető férfiak, a veszélyhalmaz idejében megnyilvánuló előjeleit semmiképpen sem ismerték fel. Micsoda arányban vagy vonatkozásban állott ilyen irányú ellenténykedésük a nem-zsidó ifjúságnak a zsidóság ellen folytatott évtizedes harcával? Milyen hajlamosak voltak a helyzet titkolására, a mindjobban fenyegető tényállás palástolására. Mennyire vonakodtak megérteni a folyamatot, mennyire nem akartak jelentőséget tulajdonítani az átalakulásnak, mely áthatóbb és mélyebb volt, sem hogy külső, felületes, esetleg vicces elemzés útján el lehetett volna tüntetni vagy intézni.

Nem egy akad közülünk, ki már vagy negyven évvel ezelőtt rámutatott a német zsidóság mind bizonytalannabbá váló helyzetére és a történelmi következmények mielőbbi levonását követelve indítványozta, hogy az akkori, meglehetősen nyugodt időben, a zsidó nép számára szilárd alapot építsünk a jövő fenyegető veszélyei ellen. Azonban süket fülekre találtunk ismét.

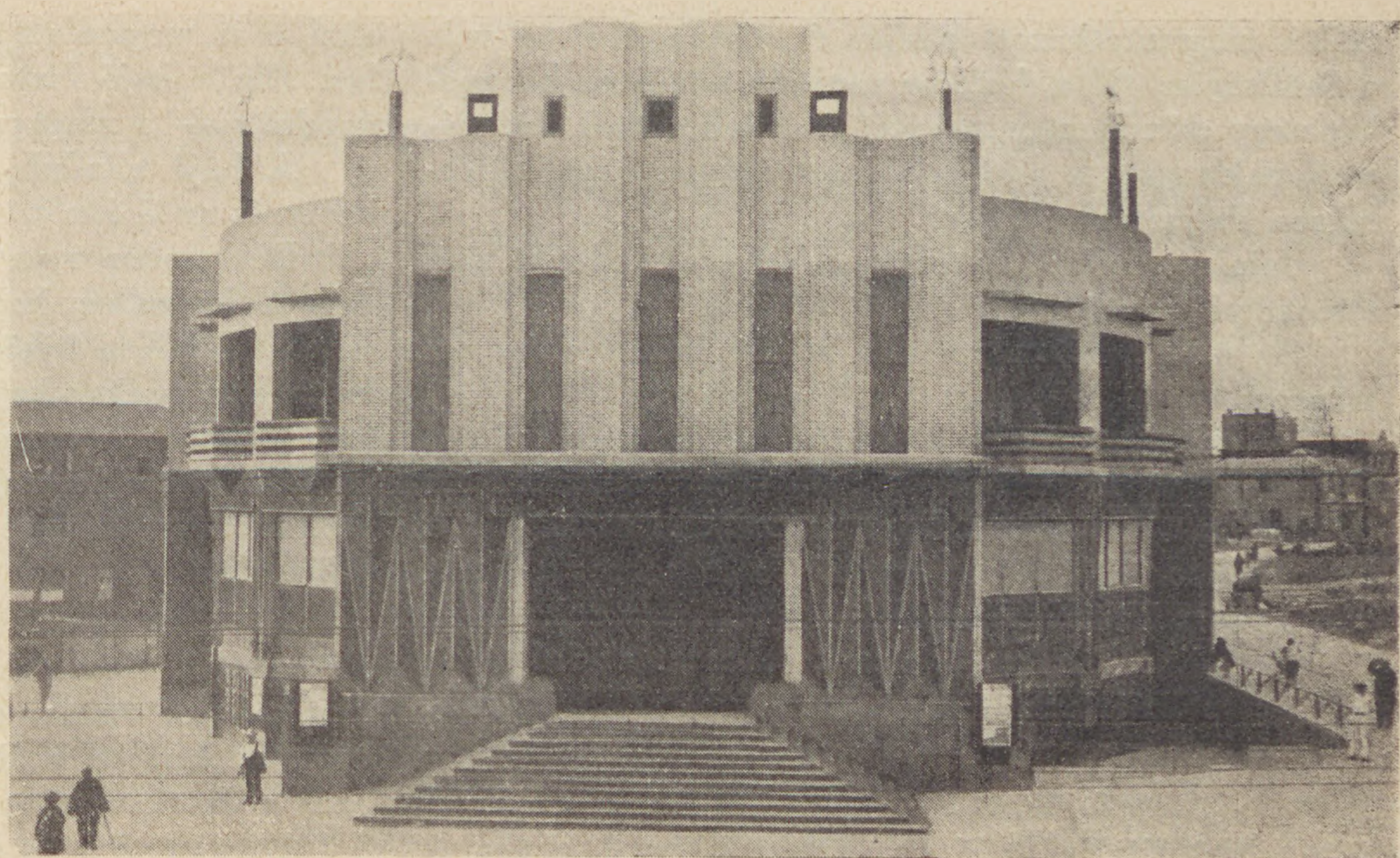
Ma pedig napról-napra új elnyomásokról, újabb veszélyekről szerzünk tudomást, melyek számos európai és európaöntúli országban a zsidó tömegeket nyomorba és kétségbeesésbe taszítják, azzal a megkülönböztetéssel, hogy a német zsidóság helyzete különösen novum s közelsége, szembetűnősége folytán igen egyértelműen és rendkívül figyelmeztetőleg hat. Valójában azonban csupán kevés országot ismerek, melyekben annyira biztos lenne a zsidóság helyzete, hogy bizonyos időtartam nyugalmanak eltelte után ne kelljen támadások, vádaskodások vagy esetleges jogfosztások megismétlődésétől tartanunk. A német zsidóság, melyet részvétünkről, teljes rokonszenvünkről biztosítani felesleges, nem „mejuchosz“ s nincsenek különös előjogai e téren. Ami ma a német zsidósággal történik, holnap más ország zsidóságával ugyanúgy történhetik. Ismerek szabadelvű államokat, hol e téren „minden csendes“, melyek látszólag mindenfajta zsidógyűlölet ellen egyrészt védve, másrészt edzve vannak, melyekben esetleges politikai vagy gazdasági fordulat esetén a zsidóság jövője ugyancsak bizonytalanná válhat. Éppen ez, az országától megfosztott, hazátlan zsidó nép sorsa, hogy az állapotok súlyos felforgatása vagy csak megváltozása esetén a legnagyobb veszélybe kerül és úgyszólván teljesen védtelenül hirtelen a legnagyobb veszéllyel találja magát szemben. Ami áskálódás, bujtogatás és izgatás normális idők folyamán számos apró, egyéni esetben felgyülik, ami a többiek szemében a zsidó népet valamilyen idegenszerű és titokzatos valamivé teszi, az minden egyes alkalommal kitör, ha a nép fellázad vagy pártot üt. Senki sincs puccsok vagy forradalmak esetén a zsidóságéhoz hasonló veszélyben.

A jelen pillanatban, midőn a világ egyre jobban fordul ki a sarkaiából, legfőbb ideje, hogy a világ zsidósága, statisztikai adatok szerint tizenhat — s nem mint sokan hiszik és mondják, tizenöt — millió ember, mint egy egész szervezkedjék.

Nem a gyűlésért magáért jöttünk itt össze a Föld négy sarkából, de a világ zsidóságának szervezettségéért, melynek csupán eszköze e gyűlés.

Jemenita nő

A tel-avivi Opera

PETERDI ANDOR: A SZENTFÖLDI POLGÁR

Jajnkev, a magyar Dunántúlon született, egy kis faluban, közel a Bakonyhoz. Apja, aki immár régen porlad a falu határán levő dombos, lejtős kis temetőben, a szegény zsidók hagyományos foglalkozását üzte: vándorárus volt. Szürke lovával, nyekergő kocsin bejárta a környéket s az asszony népnek való csecsebecsüket, kendőket, kötényeket, selymet, szalagokat árult, de leggyakrabban csereberélt, mivelhogy a nép között mindig ritkább volt a garas, mint más egyéb. Tojásért, tollért, aprójószágért adogatta portékáját. Most már békességben és nyugalomban pihen derék hitvese oldalán s hajdani foglalkozását egyetlen ittmaradt fia üzi, illetve üzte. Mikor az öregek elmentek, Jajnkev csak éppen a lovat cserélte ki egy fiatalabb és fürgébb csikóval s felült a bakra, ugyanarra a mélyre süppedt helyre, amelyet apja nyomott az évtizedes egyhelyben ülésével s ugyanazt az útvonalat járta, egyazon portékával. Ebből is láthatjuk, hogy Jajnkev külső élete nem volt se színes, se változatos. Még családot sem alapított, nem vitt asszonyt a házhoz s ezért nem is tartották rendes eszű embernek.

— A bogaras félnótás Jajnkev, — mondogatták, ha látták valahol.

Agglegény maradt s messze elkerülte a lányosházakat. Talán azért, hogy kísértésbe ne essék. Pedig nagyon rávetették magukat a „sadchenok“ egy ideig. De ő keményen ellentállt az ostromnak. Jobbnál jobb „partikkal“ jöttek hozzá, de Jajnkev egyszerűen csak azt felelte nekik:

— Mire fel nősüljek? Az egész életem az országúton telik le, minek alapítsak családot. Sose vagyok otthon s az asszony csak elunná az életét mellettem. . . Nem nősülök és hagyjanak békén! . . .

Ha erre azt mondták neki, hogy könnyebb az élet asszony mellett s hogy vihetné magával az útra s nem

lenne akkor olyan egyhangú és szürke az ő vándorélete, csak rázogatta a fejét:

— Jól van ez így is, akad elég útitársam az országúton. Nem unom én magamat azon a bakon, erre föl bizony nem nősülök.

Egyszóval, nem lehetett vele e tekintetben zöldágra vergődni. Jajnkev agglegény maradt.

De volt egy álma. Mélyen rejtegette a lelkében és senkinek sem szóval, sem sóhajjal nem árulta el. Ezt a titkos sóvárgást az édesapjától örökölte s mélyen beágyazta lelkébe s amikor ott járt a hosszú, egyhangú országúton, ez az álom tette széppé, színessé s igéretessé magányos életét. Egy hosszú életen keresztül garast garasra rakott, fukarkodott, csakhogy közelebb jusson ábrándja megvalósulásához. Amikor ott dőcögött a poros, hepe-hupás országúton s kétoldalt kiszélesedtek a kalászos magyar mezők, messze repült Jajnkev képzelete, messze s Palesztina kalászos mezői bontakoztak ki lelki szemei előtt. Úgy érezte akkor, hogy ott baktat Izrael ősi földjén, ahol valamikor Rachel ballagott dalolva, vagy ahol Jákób álmodta a mennyei lajtorját. Igen, Jajnkevnek az volt legtitkosabb vágya, hogy valamikor úgy járhassa a Szentföld országútjait, mint itt a Dunántúlon. Apja is ez után sóvárgott s ezt örökölte ő is. Soha nem lanyhuló epedést Jeruzsálem földje után. Mintha az volna csak az örökélet igéretföldje, az öröm, a fiatalság s az emberi boldogság ősforrása. Ezért nem nősült, ezért fukarkodott, ezért törte magát s ezért élt, hogy egyszer oda eljusson. Ha már apja nem tudta ezt a mennyei örömet megérni, úgy gondolta, hogy tőle nem fogja ezt a sors megtagadni.

S míg ezt az álmát bogozgatta, színezgette, észre sem vette az esztendők gyors múlását. A fiatal Jajnkev férfivá serdült, emberré lett. már egy-egy szürke haj-

szál is megmutatkozott a fején és a szakállán, túl volt a fiatalságon, túl a férfikor zenitjén s miután hónapokig nagy csöndben, mindentől és mindenkitől elbúcsúzott, nekivágott a világnak, hogy egyszer végre rálépessen Palesztina földjére.

Jajnkev utolsó, elutazása előtti cselekedeteit még elmondom, azután követjük őt útjában.

Az utolsó héten portéka nélkül indult el az országútra.

— Búcsúzni megyek. Elköszönök minden falutól és minden jó emberemtől s még egyszer végigrázatom magam ezen a vidéken, hogy az erdőtől, pataktól s a kalászos mezőktől elbúcsúzzam. Talán sohasem látom már azokat. Talán? Egészen bizonyos, hogy soha.

És fölült a bakra és ment, sohasem zaklatták őt úgy a portékáért, mint most, mert üres volt a kocsija.

— Elfogyott már — mondotta mindenkinek. — Isten áldja meg, ha egyszer még visszakerülök, majd hozok minden szépet és jót, Isten velük.

És tovább hajtott és ahol nem látták, kitörölte a könnyeit. Voltak kedves helyei: egy-egy erdőzug, a patak, ahol forró nyári melegben megfürdött s felfrissült, ott is megállt, mélézva szétnézett a tájon s most hogy utoljára nézegette, csak most fedezte fel igazán a szépségét. Soha nem volt olyan istenien bűbajos minden itt. A rét, a patak, az erdő, az ég, minden úgy ragyogott, mintha külön valami égi fényesség sugározta volna be. Nem bírt betelni vele. Nehezen tudott elszakadni, de az idő hajszolta. Mégis a bakra dobta magát s hazáig meg se állt.

Mikor hazaért, jól megabakoltatta hűséges lovacskáját, megsimogatta, megveregette a nyakát, motyogott is neki valamit, érzékeny szívvel s azután elhívta a szomszéd kovácsot s azt mondta neki:

— No János, mit adsz a kocsi, lóért? Elutazom s nem hagyhatom senki gondjaira.

— Megveszem, ha 100 pengőér ideadod.

Csakhamar egymás markába csaptak s Jajnkev megszabadult utolsó gondjától is.

Másnap már vonaton ült. Ő nem tudta, hogy merre, hova viszi a vonat. milyen városok, milyen megyék, milyen határok maradnak el mögötte, ő csak ült, kinézett a vonat ablakán, vagy bóbiskolt, ébren is, alva is Palesztináról álmodott. Így jutott el a tengerpartig. Ott azután új csodákra tágult a szeme. A nagy hajók, a tenger végtelensége ijesztően, félelmetesen hatottak rá.

Valósággal megtapogatta sajátmagát.

— Jajnkev, nem álmom ez, ami előtted itt fel-táruul? — motyogta a csudálat hangján. — Hatalmas vagy atyámuram és csodálatos a te világod!... — tört ki ismét Jajnkevből a meglepődés.

Mintha újjá született volna s mintha egy más csillagon ébredt volna fel hatvan esztendő álmaiból.

És Jajnkevet behajózták. A hajóhídon baktatott, tápázkodott a többi kivándorlókkal, akik egymás hegyin-hátán szorongtak. Szorongó félelemérzés lett rajta úrrá, mikor már ott őgyelgett a hajófedélzeten s el-elnézett a víz és a távolság végtelenségébe s a másik pillanathban arra gondolt, hogy Isten most bizonyára külön örködik fölötte. mert hiszen odamegy,

ahol ő is megszólalt egyszer ama csipkebokor lángjában. Ez a hajó biztos, hogy nem fog elsüllyedni — gondolta — s megnyugodott.

A hajó elindult s most már kint ringatta Jajnkevet és az ő álmát a nagy-nagy nyugtalan vizen.

De mindez nem is fontos Jajnkev élettörténetéből. A fontos az, hogy Jajnkev megérkezett Palesztinába. Jaffában kikötött a hajó s Jajnkevet átnyalábolta egy markos hajós s mint egy ládát vagy csomagot, tovább adott egy másik hajóslegénynek s az egy bárkába rakta le. Jajnkevel forgott a világ. Részeg és kábult volt mire a szent szárazföldet érezte a talpa alatt.

Egy darabig állt s nem tudta, hogy mitévő legyen. Ha egyedül lett volna, mindjárt leborult volna s megcsókolta volna a földet, de nem volt egyedül ezzel az érzéssel s akadt egy rajongó, aki ezt megtette s Jajnkev se szégyelte magát ezután.

Lehajolt ő is és megcsókolta a Szentföldet s hála-imát mondott, hogy ezt megérhette.

Néhány nap múlva már úgy érezte magát, mintha örökké ott élt volna. Csak el volt egy darabig és hazajött. Ahítattal lépkedett ezen a földön s folyton csak ment. Kereste azokat a helyeket, amiket a bibliából és a históriából ismert. Ezen a földön járt Ábrahám, Izsák, Jákob, itt lépkedett Mózes, Dávid és Salamon. Jeruzsálemben kereste a templom régi nyomait s lelke megtelt áhítattal és boldogsággal.

Jajnkev palesztinai polgár lett. Itt van bejegyezve, számontartva. Itt ő egy ember, egy valaki, akit nem aláznak meg, akit nem tartanak idegennek s napról-napra egyre jobban kiegyenesedett s föl-eszmélt arra, hogy ő tulajdonképpen nem egy öreg zsidó, hanem egy életerős, vidámlelkű férfi, aki szereti az életet, a világot s valamihez hozzáfog, hogy hasznos tagja legyen ősi és újjászületett hazájának.

S ha valaki kérdezte, hogy honnan jött, hovavaló, megbotránkozva felelte:

— Micsoda kérdés ez, hogy én hovavaló vagyok? Idevaló vagyok! Minden zsidó Erec-Jiszroelből való. akárhol is van a világon s csak az egyik vissza tud jönni, a másik nem. Én visszajöttem.

Jajnkev így beszélt s utána még mindig csóválta a fejét megbotránkozva:

— E fróg, hogy én hovavaló vagyok?...

A „Becalel“
művésziskola
és muzeum
Jeruzsálemben

UJ KÖNYVEK

AVIGDOR HAMEIRI ÖSSZEGYÜJTÖTT HÉBER KÖLTEMÉNYEI

Nem kisebb ember végezte az összegyűjtés, kiválogatás munkáját, mint *Bialik*. Aki egyébként már ismételtén megkoszorúzta Hameiri költészetét. „*Hameiri új hangot vitt be irodalmunkba. Ezért a héber költészet hálás lekötelezettje marad. Jellemző vonása az erő és lendület. Vele kezdődik az új poézis*“... Ezt mondotta Bialik a Newyorki Írók Egyesületében tartott előadásában. Csupa „ténybeli“ megállapítás. Csak egy állítás nem vág teljesen: A héber költészet nem rötta le háláját Hameiri iránt. Nem emelte arra a piedesztálra, amely az „új poézis“ fejezetnyitóját megillette volna. De ez is inkább kortünet. A palesztinai fizikai építés foglalja most le az egész figyelmet, a forró, lázas építő munka, amely még nem enged elegendő teret a szellemi renaissance teljes kibontakozásának. Súlyos hiba ez, amely ellen az illetékesek küzdenek is és bizonyára előbb-utóbb eredményt is fognak érni. Ennek biztató jele ez a hatalmas kötet is, amely *Hameiri* költő termésének legjavát adja az olvasóközönség kezébe. 456 oldalas könyv a legfinomabb kiállításban, a legizlésebb kötésben. A „dedikáció“ poétikus új midrás *Goldberg Benjáminnak*, J. L. Goldberg narancsültetvényes és nagy mecénás fiának esztéről, aki az 1919-i zavargások alatt feláldozta életét két bajbajutott zsidó munkás megmentésének. Érdekes ezt az ajánlást a maga teljességében és eredeti elrendezésében átültetni:

Ilja Ehrenburg: Lasik Roitschwantz

Egy kis zsidó szatócskaélete perog le előttünk. Egy kis zsidó szatócskaé, aki azonban az egész zsidóságot példázza. A zsidó szellemiség elüt minden más szellemiségtől. Talán legjobban azzal jellemezhetnők, hogy érdekl, izgatja minden igazságtalanság és jogtalanság, ami az emberekkel történik. Roitschwantz is egyre az igazságot keresi és tulajdonképpen ebbe felelik bele egész élete. Több ez a könyv nagyszerű regény-nél: örök szimbóluma a zsidó szellemnek. Ára P 3.30. Kapható: a Mult és Jövő kiadóhivatalában is.

Erich Ebermayer: Az ifúság élni akar

Egy modern, u. n. szabadiskola életét eleveníti meg az író ragyogó stílusban és izgató meseszövevéssel. Ára P 3.30.

Franz Werfel: Élhetünk-e Istenhit nélkül?

Világhírű író megrázó vallomása korunk legégetőbb problémájáról. Ára 1 pengő.

Coudenhove-Kalergi: Stalin és tsa

A paneurópai eszme apostola ragyogó dialektikájú röpirata Európa nagy veszedelméről, a bolsevizmusról. Ára 1 pengő.

Nagy Lajos: Három magyar város

Szolnok, Hódmezővásárhely, Győr életét cselebben senki nem elevenítheti meg, mint Nagy Lajos. Ára 1 pengő.

Fr. Rosenfeld: Tirili útja...

Egészen újszerű ifjúsági könyv. Tartalma, kiállítása szenzációs. Nem hiányozhatik egyetlen magyar gyermek kezéből sem, mert mai, izgató és a gyermeklélek tökéletes ismerője írta. Gedő Lipót 10 illusztrációja díszíti a könyvet, amelynek ára P 3.50.

KOSMOS KIADVANYOK

LÉLEK-JEL

a testiünkből kiszakadt szívdarabnak,

BENJÁMINNAK,

R. Jicchak Léb Goldberg fiának, aki hősi halált halt magaslatainkon Izráel csatasoraiban, midőn védte a héber Tel-Avivot, 1929 frontján.

S KIS VIGASZ ANYJÁNAK. RÁCHELNEK.

Elisa ben Avuja látott egy embert, aki felment a fa tetejére. leszedte a madárfiókákat és az anyát elbocsátotta és mikor leszállt, megmarta egy kígyó. Szólt: Írva van: „küldve küldd el az anyát és csak a fiókákat vedd el, hogy jó legyen neked és hosszú életű légy“ — hol a jóléte és a hosszú élete ennek?

A szorongatás napján összesereglettek ellenségeink a város körül, hogy elpusztítsák. És Izráel ifjai kiálltak Jaffa határaiba, hogy visszatartsák őket. Jött egy gépkocsi és rohant a felfegyverzett seregek felé. Felemeltük szemeinket és láttuk Benjámin ülni a gépben. És megijedtünk nagy ijedtséggel és feltartóztattuk őt. Szóltunk hozzá: Térj vissza, Benjámin és ne lépd át az ellenség határait. Felelt és szólt: Amíg ti itt álltok a bajok színe előtt, íme, ott ketten Izráel munkásai közül körül vannak véve és életük veszedelmében forog. Szóltunk hozzá: Hiszen széjjeltépnek majd téged a kegyetlenek. Felelt: Akik jótettben járnak, nem szenvednek bajt.

Nem telt el egy óra és hozták a testét szitává löve.

S Elisa ben Avuja nem tudta, hogy úgy magyarázta Ben Akiba: „Hogy jó legyen neked“ — azon a

FEUCHTWANGER: A ZSIDÓ HÁBORÚ

Gigantikus körkép az, amit Feuchtwanger elénk tár a Zsidó háborúban, egy ősi kultúrának és egy népnek a tragikus bukása. Főszereplője nem is ember, hanem egy szimbólum, a jeruzsálemi Templom; tartalma két világnézet, a haladó, mindent eltipró nyugati, római és a hagyományokban gyökerező, misztikus, keleti zsidóság összeütközése. Egy kis nép reménytelen küzdelme a világ leghatalmasabb birodalmával.

Feuchtwanger, akár csak a regény emberi hőse, a zsidó József paphól Josephus Flaviusá vedlett római történetíró igyekszik pártatlan krónikása maradni ennek a vad, véres, forrongó korszaknak, az ókor eme legdrámaibb felvonásának. A két egyformán elszánt és kegyetlen hadviselő fél egyformán követ el szörzsegest, öli halomra a védtelen ellenfelet, rabol és gyújtogat, egyformán hősi és egyformán aljas. A zsidó nép szabadságát védi és egyisten hitét, a római légiók azzal a tudattal indulnak hareba, hogy egy sötét babona, a láthatatlan isten habonája ellen küzdenek és ezenkívül Róma világhuralmi elhivatottságáért.

Ezernyi alaknak a külön története, bukása, avagy felemelkedése, milliónyi ember sorsa szövődik ebben a regényben. Vallások, kultúrák, világnézetek és világrészek kerülnek szembe egymással. Megismerjük belőle a bibliai földterületet, a barbár germán és britanniai törzsek határaitól Indiáig, valamennyi népet, országot, jelentősebb városokat, szokásokat, összefogva egyetlen gyújtópontba: a Zsidó háború keretébe.

Megjelent a „Jó Könyvek“ regénysorozatában. A ket-tős kötet ára fűzve P 1.80, vászonkötésben, finom papíron P 3.80.

PANTHEON KIADÁS!

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában

világon, mely maga a Jó „és hosszú életű légy” — azon a világon, amely maga a Végtelen.

Ez a midrási stílusú ajánlás nemcsak történeti tartalmánál fogva tanulságos, hanem jellemző általában arra a tradicionális levegőbe visszasóvárgó kapcsolatra, mely Hameirit, ezt a legmodernebb héber költőt a régi héber irodalomhoz fűzi, Biblia, Talmud és Midrás és — Madách és Ady. És mindenek fölött egy nagy egyéniség, az újhéber költészet legmagasabb mértékeivel mérve. Hameiri verseskönyvére még visszatérünk. De annyit máris meg kell állapítani, hogy ez a könyv a héber poézisnek egyik legbecselesebb értéke marad.

Megrendelhető a *Mult és Jövő útján is.*

P.

FEUCHTWANGER: A ZSIDÓ HÁBORÚ (*Pantheonkiadás*). Lapzárta előtt jelent meg magyar nyelven a Németországból száműzött Feuchtwanger világhírű könyve a Zsidó háborúról, amely megdöbbentő képet ad a zsidóság harcáról a rómaiak ellen s arról az erkölcsi erőről, mely a zsidóságot a nagy katasztrófán átsegítette. A könyv méltatására visszatérünk. A szépen kiállított könyv megrendelhető kiadóhivatalunkban.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitűnő minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

SCHREIBER SIMON

egri főtiszt. főrabbi úr felügyelete alatt a

FRANCK HENRIK FIAI R. T.

Iroda:

**Budapest, I.
Budafoki-út 64**

Levelcím:

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon: **68-8-44**

68-8-45

TOLLHEGYRŐL

„FÖLÖSLEGES DOLGOK.”

A gazdasági krízis fekete leple alatt új kóros tünet kezd lábrakapni a zsidóságban. Némelyek gazdasági csatát vélnek nyerni azáltal, hogy bizonyos „felesleges dolgokat” kiküszöbölni törekcsenek. És a „fölsleges dolgok” elsősorban a zsidó kultúra kincsei. Miként az ismert legendában kidchálták a súlyos hajórakományból — a taliszt és a tefilint. Ezt látták a teherkönnyítés első lépésének. A zsidó könyv, a zsidó lap villámgyors leépítésében látják némelyek a „vagyonmentés” leghatásosabb eszközt. Még az úgynevezett zsidó „vezérek” némelyike is úgy véli, hogy ebben a tekintetben túlteheti magát a vezetőszerreppel járó morális kötelességein. De van-e létjogosultsága az olyan zsidó vezetésnek, mely idegenül áll minden zsidó kultúrtörekvés-szel szemben? Ugyanazok, akik más oldalról jövő igényeket bőségesen igyekeznek kielégíteni, még akkor is, ha azok a zsidóság ellen fordítják fegyvereiket, — hidegen a „non possumus” álláspontjára helyezkednek, amikor a zsidóság fennmaradásáért küzdő szellemi harcosokról van szó. „Milyen szomorú — sercegett egyik legutóbbi Tollhegyről —, hogy Németországban most virágzik fel a zsidó könyv, zsidó színház, zsidó sajtó, hogy a zsidókat horogkereszteseknek kell felébreszteniök és öntudatra, saját értékük megbecsülésére nevelniök.” — Nem ugyanez az eset nálunk is? És megteszik-e e téren kötelességüket a hitközségek és egyesületek is? Áldatlan versengések, harcok gyengítik az egységbe tömörülést, a kultúrmunkát. A kicsiny egyesületek pedig apró játékokban merülnek ki. A ping-pong-asztal hatalmas pilléreként szerepel a chászid szülők gyermekei egyesületeinek fenntartásában. De ha zsidó műről van szó, „nincs reá fedezet”. Pedig zsidó tudás nélkül mi tartsa össze az ifjúságot? Még a zsidó sportnak is csak úgy van létjogosultsága, ha zsidó szellemmel egyesül. Ez vezet a Szentély fölépítéséhez. „Nem sereggel, nem erővel, hanem szellememmel — szól az Úr.” *Fodor Fülöp*

ZSIDÓ DIÁKOK AZ UTOLSÓ PADBAN.

Megint előtérbe került az utolsó pad. És a régi vigasz, hogy „az utolsókból lesznek az első”. Ma azonban már ez sem igazság. Mert az élet padjain még az utolsón se akarnak már helyet adni. A német sárgafolt az indexeken még egy sárgafoltos életre se akar jogosítani. Sárgafoltot, ghet-tót, utolsó padot még lehet büszkén elviselni. De mikor a sárgafoltot is letépdesik, a ghet-tót is rombolják s az utolsó padból is kihurcolják az embert, mit tehet még? Ez a tulajdonképpeni zsidó tragikum.

AZ OSZTRÁK KOPONYA ÉS BELSEJE.

A kettő, amint a legújabb német tudomány megállapítja, szorosan összefügg egymással. Az osztrák koponya árja, ha híve az Anschlussnak, ha pedig nem híve, akkor — „hetita-héber”. Így állapítja ezt meg a jénai egyetem tudós professzora, a fajelmélet apostola. Ezzel szemben az egyik osztrák professzor megállapítja, hogy a rövid és hosszú fejen kívül van még egy harmadik is: a lapos fej. Amiben van is némi igazság.

Wendepunkt

lakásberendező ipar

Semmelweis ucca 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

F. FÜRTH MARGIT

„KÉRESZTÚTON”

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

A MULT ÉS JÖVŐ IX-İK SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA

INDULÁS: 1934 MÁRCIUS 20-ÁN

JELENTKEZÉS: 1934 JANUÁR 15-IG

PESZACH JERUZSÁLEMBEN

Legutóbbi számunkban közzétettük a *Mult és Jövő* tavaszi társasutazásának teljes prospektusát. Okulva a tavalyi túltömöttségéből keletkezett nehézségeken, az idén már jóval előbb adtunk hírt a társasutazásról, hogy alkalmat adjunk a mielőbbi jelentkezésekre, hogy minél korábban lehessen megrendelni a megfelelő hajókabinokat, valamint a palesztinai hotelekben fenntartandó helyeket. Ugyancsak a társasutazás kényelmének és intim jellege megóvásának érdekében határoztuk el, hogy *csak kisebb számú csoportot veszünk fel. A minél simább technikai lebonyolítás biztosítása végett pedig úgy a hajón, mint a Szentföldön kíséрни fogja a társaságot a Cosulich-Italia egyik vezető főtisztviselője.*

Amint legutóbb is megírtuk, erre a Peszach előtti társasutazásra *rendkívül kedvező alkalmat nyújt az a körülmény, hogy az Amerikából jövő „Vulcania“ óriás motorhajó* ekkor Nápolyból folytatja útját Palesztina felé és megvárja a szentföldi utasok hazatérését, úgyhogy *oda-vissza tehetik meg az utat ezen a 32.000 tonnás óriáshajón, amely valósággal úszó város élénk életét és modern kényelmét nyújtja. Azoknak pedig, akik további két hetet akarnak tölteni a Szentföldön, vagy esetleg ebből az időből néhány napot Egyiptomnak szentelni, hazajöhetnek az ugyancsak 32.000 tonnás „Róma“ nevű óriáshajóval, minden ráfizetés nélkül. Ezt a további két hetet mindenki szabadon is töltheti el, mely idő alatt is a rendezőség kívánatra gondoskodik kedvezményes ellátásról. Kellő jelentkezés esetén természetesen a rendezőség vállalja a további kéthetes program, illetve ennek keretében az egyiptomi út közös lebonyolítását is.*

Ezenkívül alkalmat nyújt a társasutazás *Róma, Nápoly, Athén, Rhodos, Palermo, Cyprus szigete és Syria kikötővárosa, Beiruth megtekintésére. Sőt esetleg vissza lehet térni a francia Rivierán, Nizzán, Monte-Carlón és Velencén át.*

A szentföldi társasutazás a legkülönbözőbb változatokban vihető keresztül. *Maga a szentföldi kisebb program is felöleli Palesztina minden nevezetesebb régi és új látnivalóját, úgy hogy akinek több idő nem áll rendelkezésére, március 20-tól április 10-ig, pontosan három hét alatt, teszi meg a teljes utat.*

A részvételi díjat a rendezőség a tavalyi keretekben állapította meg, dacára annak, hogy az óriásmotorhajók díjszabása némileg emelkedett, a szentföldi ellátás és autódíjak pedig az újabb tömeges bevándorlásból előállott túlszűfolttság folytán szintén emelkedtek. *Az összes költségek, beleértve a gyorsvonat harmadik osztályát Budapesttől Nápolyig és vissza, harmadik osztályú kabinjeggyel Nápolytól Haifáig, illetve Port-Saidig és vissza Nápolyig, továbbá a szentföldi tartózkodás összes kiadásait, ellátást, polgári hotelekben, autóturákat, belépődíjakat, stb., stb.*

590 pengő és 8 angol font

Második osztályú hajójegyekkel a költség oda-vissza együtt, összesen 205 pengővel emelkedik.

Résztehetnek azonkívül a szentföldi társasutazásban olyanok is, akik csak a hajón óhajtanak a társasággal együtt

utazni, de Palesztinában a csoporttól függetlenül osztják be idejüket. *A részvételdíj oda és vissza a Vulcania, illetve a Róma III. osztályú hajójegyével és vasúton, oda gyorsvonat III. osztály, összesen 424 pengő, II. osztályú hajójegyekkel 630 pengő. Ebben a módozatban azonban csak az vehet részt, aki kétséget kizáró módon igazolja, hogy csakis mint turista rövid időre megy ki Palesztinába.*

Minden változatban jelentkezni kell mielőbb, hogy a jegy lefoglalása idejében történhessék.

Részletes prospektus kérhető a Mult és Jövő kiadóhivatalától Budapest, V., Vadász-u. 11. Telefon: 19-9-55.

ZSIDÓ HUMOR

A „CHOFEC CHAJIM“ MONDOTTA:

Mikor egyszer egy „maszkil“ vitatkozni akart a Chofec Chajimmal a vallásról, a hitről és különböző kérdéseket adott fel, a gáon röviden így felelt:

— *A hívő számára nincsenek kérdések. A hitetlen számára pedig nincsenek feleletek.*

A „CHOFEC CHAJIM“ ÉS FIA.

Rabbiválasztás volt egy litván városban Wilna mellett. Az egyik jelölt a „Chofec Chajim“ fia (aki most Jeruzsálemben él) alulmaradt a választási harcban. Másnap a „Chofec Chajim“ odautazott az illető városba. Sokan azt hitték, azért jött, hogy megsemmisítse a választást. A Chofec Chajimnak azonban egészen más célja volt. Sorban fölkereste azokat a választókat, akik az ő fiára szavaztak és kézfogással ígéretüket vette, hogy feltétlenül engedelmessé fognak a többség akaratának és az új rabbinak és nem tesznek semmit se ellene.

A MIDRÁS HUMORÁBÓL.

A Midrás Jálkut fűzi alábbi kis mesét ahhoz a bibliai vershez: „Beszéd bőségében nem marad el a bűn“. Két poéta állt Hadriánus előtt. Az egyik dicsőítette a beszédet, a másik a hallgatást. Szólt a király az elsőhöz: Szerinted tehát nincs jobb a beszédnél. Bizonyítsd be! Mire az felelt: Ha nem volna a beszéd a világon, a királyok nem tanácskozhatnának és a halottakkal sem lehetne jót gyakorolni, dicsérvén őket. — Szólt a király: Jól beszéltél. Aztán szólt a másikhoz: Hogyan bizonyítod be te, hogy a legfőbb jó a hallgatás? Mikor ez beszélni kezdett, fölkelte a társa és a szájára ütött. Szólt a király: Miért ütöttél a szájára? Mire amaz felelt: Uram, ő az én területemre lépett. Én beszédrel bizonyítottam a beszéd mellett, ő meg beszéddel akar bizonyítani a hallgatás mellett! Bizonyítson ő hallgatással! Ezért mondja Salamon király: Nem mondom, hogy csukd be a szádat és ülj és hallgass, csak tartsd vissza az ajkaidat a versengéstől és a hőbeszédűségtől.

A ZÖLD GALLYAK.

Psemisban, mint minden zsidó községben, szokás volt, hogy a Tóraadás ünnepén feldíszítették a templomot zöld gallyakkal. Egyszer, ünnep előtt, egy kis gyerek hozzányult a templomi lombhoz és letépett belőle egy kis darabkát. A samesz erre megverte a gyereket és kivezette a templomból. Mikor R. Mose Icele, a rabbi ezt hallotta, maga köré gyűjtött egy csomó gyereket s bement velük a templomba:

— Vigyétek ki innen az összes lombokat!

És azóta megszűnt a templomdíszítés szokása.

LOHR MÁRIA „Kronfuszt” vegytisztító és kelemefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

STERN SAMU GYÁSZÁ. Országos részvétellel fordult a magyar zsidóság a pesti izr. hitközség és Izr. Országos Iroda elnöke felé édesanyjának, özv. Stern Lipótnénak elhunytá alkalmából. 82 éves korában szólította magához az Ur a nemesszívű matrónát, akinek megengedett, ami anyának a legnagyobb öröm, hogy lássa fia emelkedését a felekezet legmagasabb méltóságába. Az elnök édesanyjának családjából számos kiváló talmudista származott, egyik közeli rokona a jeruzsálemi orth. hitközség rabbija volt.

Dr. Róth Béla

A „MULT ÉS JÖVŐ” KULTÜRESTJE a Zeneakadémia túlsúfolt termében folyt le. A pódium tele pótszékekkel és köröskörül álltak, akik már ülőhelyekhez jutni nem tudtak. Ákom Lajos orgonaművész megnyitója után Spitzer Jakab főkantor héber áriákat adott elő mély érzéssel. Beregi Oszkár két mesterien előadott Kiss József-vers után Ezekiél látomásának szinte víziós előadásával valóban faszcinálta a közönséget. Freimann Magda nagy zongoratehetségének újabb fejlődéséről adott számot. Sztranzszi Aranka klasszikus áriákkal keltett mély hatást. Ezután következett dr. Roth Bélának, az oly fiatalon elhunyt zeneszerzőnek szentelt emlékűnnep, melynek keretében Bán Zoltán hangversenyigazgató felolvasta dr. Katonánénak, Roth Béla nővérének, fivérééről szóló megható megemlékezését, majd dr. Győri Pál és Kálmán Oszkár, a m. kir. Operaház művésze interpretálásában megszólaltak a zeneszerzőnek Ady Endre, Kiss Arnold és Patai József verseire írt dalkompozíciói. A műsor első részét az est bécsi vendége, Hauser Emmy operaénekesnő fejezte be jiddis dalsorozattal, melyet minden árnyalatot kifejező művészettel adott elő. Szünet után dr. Patai József szentföldi impresszióiról számolt be Ungár Imre jeruzsálemi zongorahangversenyéből kiindulva. Nagy lelkesedéssel fogadta a közönség Bornstein főkantor bemutatkozását a Zeneakadémia pódiumán. Héber és jiddis dalainak mindegyikét viharos taps követte. Tordai Judith, Gál Imre, Vándor Lajos és Patai Éva verseivel aratott méltó sikert. Orgonán kísért Ákom Lajos. Zongorán kísért Kenéz Lili, Gotschall karnagy és Gerő György.

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG KÖZGYŰLÉSE nagy érdeklődés mellett folyt le. Pfeifer Ignác professzor elnöki megnyitójában lendületes szavakkal emlékezett meg a német zsidóság tragikus sorsáról s ezzel kapcsolatban a Palesztina-építő munka jelentőségéről. Dr. Miklós Gyula, a Magyar Cionista Szervezet elnöke az MCSz meleghangú üdvözlését tolmácsolta a közgyűlésnek. Dr. Friedmann Ignác tartalmas előadásában a Jewish Agency nagygyűléséről számolt be, amelynek magyarországi delegátusa volt. A másik delegátus, báró Hatvany Bertalan kiegészítette

a beszámolót a saját impresszióival és egyben kegyeletesen emlékezett meg Leo Motzkinról, a cionista kongresszus elnökéről, akinek bölcs vezetését alkalma volt egy napig figyelemmel kísérni. A közönség állva hallgatta végig a megemlékezést. Dr. Patai József a jeruzsálemi héber egyetem jelentőségéről tartott előadást, majd javaslatot terjesztett elő az egyetem magyarországi baráti körének megalakítására. Dr. Kahán Niszon összefoglaló áttekintést nyújtott a Palesztinával kapcsolatos politikai helyzetről és a legújabb szentföldi eseményekről. Eisdörfer Andor titkári jelentésében beszámolt a Pro Palesztina multévi történetéről, amelynek legjelentősebb eseménye Baltazár Dezső püspök hatalmas érdeklődést keltett előadása volt. Dr. Donáth Gyula egyetemi tanár az Egyetemi bizottság jelentését mutatta be. Ezután megejtették a választást, melynek során a régi elnökséget újból egyhangúan megválasztották. Új elnökhelyettes lett báró Hatvany Bertalan. A közgyűlést bankett követte, amelyen dr. Pfeifer Izsák monori főrabbi, dr. Fodor Lajos (Hatvan), Deutsch Árpád (Kispest) és az ifjúság nevében dr. Salgó László szólaltak fel. Dr. Nagy Gyuláné zsidó dalokat adott elő zongorán.

A TEL-AVIVI 1934. ÉVI KELETI VÁSÁR előkészületei nagyban folynak úgy a helyszínen, mint az egész világ kereskedelmi centrumaiban. Meglepően nagy a magyarországi exportőrök érdeklődése is. Több mint harminc nagy ipari vállalat jelentette eddig be részvételét a tel-avivi kiállításra. A technikai lebonyolítás és a kiállítás összes részletkérdéseinek megtárgyalása végett a vásár magyarországi képviselője, a Palesztina Gazdasági Bizottság agilis ügyvezetője, Klein Ignác három hétre Palesztinába utazott. A jelentkezés a kiállításra 1934 január végén lezárul.

A FERENC JÓZSEF ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ intézet „Bacher Vilmos” köre f. évi okt. hó 22-én tartotta meg tisztújító közgyűlését. Az újonnan megalakult tisztikar: Elnök: Blasch Andor. Főtítkári: Schönfeld Miklós. Ellenőr: Szegál Hugó. Főkönyvtáros: Sebők Imre. Főpénztáros: Funk Oszkár. Titkári: József László. Könyvtáros: Herzog Sándor. Pénztáros: Braun Vilmos.

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és ünnepnap zárva

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

megnyílt Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák, lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye. Polgári árak.

A FRONTHARCOSOK UJ ZÁSZLÓJA. Gyönyörű ünnepség folyt le a Hősök Emléktemplomában. Az Országos Frontharcos Szövetség VII. kerületi főcsoportja új zászlót avatott és zászlóját elhozta a zsidótemplomba, a Hősök Emléktemplomába is, hogy ott áldásban részesüljön. Zenekarral, díszes egyenruházatban vonultak fel a frontarcos csapatok dr. *Littecky* Lajos százados vezetése alatt és a csapatok élén megjelent *Gombkötő* tábornok, *Körmendi* Elemér kerületi elnök és *Dénes* Jenő bizottsági al-elnök is. A pesti izr. hitközség előljárósága *Stern* Samu hitközségi elnök vezetésével és a zsidóvallású katonatisztek sióagárdi *Zöld* Márton tábornok vezetésével testületileg fogadták a Hősök Emléktemplomának Dohány-utcai árkádja alatt a frontarcosok új zászlóját. *Abrahámsohn* Manó főkantor gyönyörű zsoltáréneke után dr. *Bernáth* Miklós táborigabbi mondott magasszárnyalású beszéd kíséretében áldást az új zászlóra.

A HERZL-KLUB NOVEMBERI ESTJÉN dr. *Patai* József tartott előadást „Nagyünnepek Palesztinában“ címen. Dr. *Kahan* Niszon elnöki megnyitójában üdvözölte a MCSz új vezetőségét, dr. *Brunner* debreceni delegátus a vidék üdvözlését tolmácsolta, dr. *Schönfeld* József köszöntötte dr. *Patait*, akinek Palesztináért való rajongása valósággá teljesedett gyermekeiben. Dr. *Ostern* Lipót *Beregi* Ármint köszöntötte új könyve megjelenése alkalmából.

A VAC CSÜTÖRTÖKI ESTJEI A GOLDMARK-TERMBEN. A VAC hetenkint csütörtökön este 9 órai kezdettel kultúrestélyt rendez a pesti hitközség Goldmark-termében. Érdeklődők a VAC központi titkárságához (Wes-selényi ucca 44) fordulhatnak.

AZ ERDÉLYI ZSIDÓ NEMZETI SZÖVETSÉG KISJENŐI HELYICSOPORTJA a napokban alakult meg. Elnök: *Fon* Sándor. Alelnöknő: dr. *Goldzieher* Mártonné, *Schwarz* Artur és dr. *Deutsch* Ferenc. Pénztárnok és KKL biztos: *Klein* Ernő. Titkár: *Gärtner* György. Az alakuló gyűlésen dr. *Deutsch* Ferenc méltatta a Szövetség célkitűzését.

A BUDAI IZRAELITA NŐEGYLET ünnepélyesen felavatta II., Csalogány-utca 13. sz. a. harmadik szeretetotthonát. Az Otthont, a Nőegylet választmányának egyhangú elhatározására, a Nőegylet nagyrabecsült és kiváló elnökasszonya, *Baracs* Károlyné iránti ragaszkodás jeléül. *Paula-Otthon*-nak nevezi. Jelentékeny támogatást jelentene a Budai Izr. Nőegylet részére, ha az Egyesület jótévközi felelegükből az öregeket, akár közvetlen naturaliak küldésével, akár új tagok szerzésével támogatnák, mert az intézményeket elsősorban a befolyó tagdíjakból kell fenntartani. A szeretetotthonok: II., Hattyú-utca 10., II., Csapláros-utca 4., II., Csalogány-utca 13. sz. alatt működnek. A Nőegylet azonkívül népkonyhákat tart fenn és ezek részére szívesen fogadná el a zsidó nemes szivektől akár természetbeni, akár pénzbeli segítségüket. A természetbeni segélyek tekintetében főleg: zsír, liszt, só, cukor és hüvelyesekre volna szüksége. A Nőegylet titkári hivatala: II., Fő-utca 12. sz. alatt van és telefonszáma: 52-4-81.

A ZENTAI HITKÖZSÉG UJ FŐRABBIJÁT, dr. *Ehrenfeld* Sándort, a napokban iktatták be. Dr. *Glückstahl* Andor hitközségi elnök hébernyelvű beszéddel üdvözölte a főrabbit. *Fein* főkantor mondott imája után dr. *Ehrenfeld* Sándor tartotta meg magasszárnyalású székfoglaló beszédét, a jó pap kötelességéről, hivatkozva nagynevű elődeire. A kultúrpalotában a küldöttségeket fogadta. Dr. *Glücksthal* Andor a hitközség, dr. *Méri* Sándor a Szentegylet, özvegy *Pollák* Sándorné a Nőegylet, dr. *Vig* Károly a cionisták, *König* Salamon az Ivria, *Schwarz* Aranka a Leányegyesület, *Kohn* Áron és *Noé* Mózes a széfárd hitközség nevében üdvözölték. Este bankett volt, amelyen felköszöntöket mondtak *Fischer* Ármint, dr. *Glücksthal* Andor és Géza, dr. *Boschán* Samu (Topola), *Gráf* Ármint, dr. *Biró* Károly, dr. *Méri* Sándor és mások. végül dr. *Ehrenfeld* főrabbi.

SARAH TOMASCHOFF, a körünkben is ismert héber dalénekesnő Csehország nagyobb városaiiban koncerteket adott. Úgy a közönség, mint a sajtó lelkesen ünnepelte a héber szónak és dalnak ezt a fáradhatatlan harcosát. Decemberben Bécsben lép fel a művésznő egy nagy héber zeneestén.

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG NYILVÁNOS ORVOSI RENDELŐINTÉZETÉT II., Batthyány-utca 1. szám alól II., Margit-körút 25. szám alá helyezte.

Bekötési t á b l á k

Ára P
2.50

és tartalomjegyzék
a Mult és Jövő 1933.
évfolyamához

kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34. szám

ÉRZÉKENY és fájós lábakra is

lehet elegáns, szép és izléses cipőt készíteni, ha sz. **éclális ortopéd cipészhez** fordulunk. Nincs többé dagadt láb és vastag boka, mert egy ügyesen bedolgozott betéttel mindenki **100%-ig jól jár.**

Sok neves orvostanár és közéleti kitűnőség tanuskodik cipőim nagyszerű voltáról és rendkívüli olcsóságáról.

ERDÉLYI ORTOPÄDIA
Szabadság tér 6 – Levélhívásra jövök.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. * Elsőrendű fajborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Telefon 23-8-43

Házam eladása folytán

költözködésig sirkóraktáramból minden elfogadható árért árusítok (még viszonteladóknak is)

Löwy J. Budán, II., Fő-utca 88 Pálffy-tér mellett
Telefon 51-5-81

EMMY HAUSER. „A kiváló bécsi énekesnő a „Mult és Jövő“ kultúrestjén aratott nagy sikerével, a szép jidis dalok művészi előadásával a magyar közönség előtt is ismertté tette a nevét.“ Ezt írta róla az Ujság. És valóban Emmy Hauser fellépte a jidis dalok előadása terén új stílust jelent. Nem a folklorisztikus kihangsúlyozás olcsó sikerére pályázik, hanem abszolút muzikalitásával a zsidó népdalokat magasabb piedesztálra igyekszik emelni, felszínre hozni a szövegek mélységeit, érvényre juttatni az érzések minden árnyalatát. Emmy Hausert meleg ünneplésben részesítette a közönség és minden egyes dalát, a Hamavdilt, a Schein Meidelet, az Eili-Eilit, Die Mamet és a többi szerették volna újra hallani tőle. Épp úgy mint a Hőre Israel nagy áriát, amelyet szintén finomságokkal vitt bele a hallgatók lelkébe. Az est után bankettet adtak tiszteletére.

KISS JÓZSEF EMLÉKÜNNEPELY TEMESVÁRON. Körülbelül 50 esztendővel ezelőtt a temesvári izraelita hitközség jegyzője volt Kiss József. Költői vénájának örökszép gyöngyei itt keltek életre. A hitközség kultúr-
szakosztálya elhatározta a költő emlékének megünneplését. A költő munkásságát dr. Hajdu Frigyes, aki a város legelső irodalomismerői közé tartozik, méltatta.

A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG új vezetőséget választott. Az elfoglaltsága miatt lemondott dr. Izsák Ede helyébe dr. Miklós Gyula, ismert budapesti ügyvédet választották meg országos elnökül. Az új elnök működése elé nagy bizalommal tekintenek mindazok, akik lelkeségét és odaadását ismerik. Ügyvezető elnökül újból dr. Fried Frigyeset választották meg, főtítkár dr. Hoffmann Fülöp hírlapíró lett. Az új intézőbizottság tagjai még dr. Jordán Lajos, dr. Lantos Tivadar, Márer Arnold, Pollák Ernő, Beregi Armin és Schlanger Imre.

HÁZASSÁG.

Lusztig Lajosnak, a Biró Dániel-szanatórium gondnokának leányát, Évát nőül vette Feleki Sándor Budapestről.

Herskovits Sárka, Sátoraljaujhely és Blumenfeld Ernő, a Belvárosi Takarékpénztár Rt. Budapest sátoraljaujhelyi fiókjának cégjegyzője jegyesek.

Heller Gyula, Budapest, Fischer Mancsi, Szombathely. jegyesek.

Simon Margit, a kolozsvári hitközség tisztviselőnője és Brief Dávid elemi iskolájának tanítója házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁS.

Hetvenegyéves korában elhunyt Budapesten Müller Sámuel, aki mint kiváló talmudtudós volt ismeretes. Gyermekeit is ebben a szellemben nevelte. Egyik fia, dr. Müller Simon, Jonkersben a „Mult és Jövő“-nek és számos más zsidó orgánumnak és héber folyóiratnak állandó munkatársa. Másik fia, dr. Müller Salamon Ungváron, szinte kiváló hebraista. Az elhunytat nagy részvéttel kísérték utolsó útjára.

Nagyszalontán elhunyt özv. Weisz Arminné. Vallásos életet élt és felekezeti különbség nélkül a szegénysorsukat támogatta. Gyászolja gyermekei és veje Farkas Kálmán terménykereskedő és Farkas Kálmánné leánya. November 22-én volt az elhunyt temetése óriási részvét mellett.

Schönfeld Nándor, Szombathelyen a Kovács-szálloda igazgatója, a napokban hosszas szenvedés után meghalt. — A megboldogultat özvegye született Kovács Jenny és kiterjedt rokonsága gyászolja.

A VAC ÚJ ELNÖKE. A nagymultú Vívó és Atletikai Club vezetését Stern Samu hitközségi elnök kezdeményezésére dr. Párkány Frigyes ügyvéd, kormányfőtanácsos vállalta. A beiktató ünnepségen Stern Samu méltatta a zsidó sport fontosságát, dr. Párkány lelkes programot adott. Dr. Dési Géza díszelnök a zsidó ifjúság megújulásáról beszélt nagy lendülettel. Dr. Endrei S. Henrik a Szentegylet nevében üdvözölte az új elnököt. Dückstein Zoltán a VAC zsidó szellemi tartalmának fejlődéséről szólt. Dr. Willner Ferenc főtítkár a VAC történetét foglalta össze. A VAC társelnöke Eppler Sándor, a pesti hitközség főtítkára.

A PESTI IZR. HITKÖZSEG elhatározta, hogy a korszerű helyes nevelés alapvető kérdéseinek tisztázására és népszerűsítésére szakemberek közreműködésével „Szülők pedagógiuma“ címen előadássorozatot rendez. Az előadások fel fogják ölelni mindazokat a kérdéseket, amelyek egyfelől a családi nevelés, másfelől pedig az iskolai nevelés és a köztük nélkülözhetetlen összhang nehézségei tekintetében felmerülhetnek. Minden előadást vita fog követni. Az előadásokon és a vitában bárki résztvehet.

Az idei tanévben a következő előadások lesznek:

1933 december 6. *A szülő-típusok.* Előadó: Dr. Dénes Lajos ny. tanker. főigazgató.

1933 december 20. *A szülői példaadás.* Előadó: Dr. Szemere Samu tanítóképzőintézeti igazgató.

1934 január 3. *Gyermek-típusok.* Előadó: Dr. Cseh Arnold tanítóképzőintézeti tanár.

1934 jan. 17. *Legyünk egy órára antiszemiták!* Előadó: Dr. Lévy Lajosné.

1934 febr. 7. *A gyermek joga.* Előadó: Dr. Pásztor József ker. isk. tanár.

Az előadások látogatása díjtalan!

A Szülők Pedagógiuma vezetősége:

Dr. Dénes Lajos s. k.
igazgató.

Dr. Barna Károly s. k.
elnök.

Patentgallér

alatt a legvastagabb nyakkendő is könnyen csúszik

Kapható:

Székely Jenő cégnél

Budapest, IV., Petőfi Sándor ucca 9

Szemüvegek, látásövek, hőmérők. Díjtalan szemüvegvizsgálat. Új és használt fényképezőgépek. Amatőr felvételek szakemberű kidolgozása.

HEIDEN JENŐ

OPTIKA ÉS FOTÓ

Budapest, VI., Teréz-körút 8.

S z o m b a t o n z á r v a

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidó temető mellett

Telefon: Aut. 57-2-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

A MULT ÉS JÖVŐ

IX-ik szentföldi társasutazása

1934 március—április havában

Részletes prospektus a kiadóhivatalban

**Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés**

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13

**«MODERN SZINES
ÉS FEHÉR BUTOROK»**

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)
nagy választékban, kedvező fizetési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9

ALAPÍTOTT 1906 * TELEFON 45-0-86

Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

REMÉNY

DR. MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:

BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9

FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

Perzsa szőnyeg

Antikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTI-KART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM

Izraeli: Fedák Sári
Lidói kaland: Piccaver Alfréd

A CITY

FILMSZÍNHÁZ
legközelebbi műsorai

GROSZ LIPÓT

uriszabó termei
BUDAPEST
VI., Vilmos császár-út 17. sz.
Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű angol szöveteket tart * Szabása a divatnak teljesen megfelelő * Kiállítása elsőrendű, a legkényesebb ízlést is kielégíti * Árai rendkívül mérsékelték Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

Kisipari termék

dömping árak

garantált minőség

ügyeljen címünkre

Nagymező-utca
36

Telefon: 18-4-77

HOFFMANN

KÉPKERETGYÁR
BUDAPEST

IV., KÁROLY-KÖRÚT 28.
IV., GERLÓCZY-UCCAS.

TELEFON:
892-39.
893-05.

BUDAPEST, V., FALK MIKSA U. 3
TELEFON: 12-5-84

Fiókküzet: VI., Teréz körút 24/a
TELEFON: 17-1-94

TELEFONRENDELÉSEKET HÁZHoz SZÁLLÍTUNK
ÁLLANDÓAN FRISS PÖRKÖLÉSŰ KÁVÉK.

Hangszerek, zongorák
részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

Celluloid ajtóvédő

Minden színben és formában.
Meggvéd kopástól, piszkolódástól.

Celluloid klosettülés

fürdőszoba butor,

Celluloid kilincs

HIGIÉNIA CELLULOIDIPAR

Vezérképvisellete:

BOJÁR ÉS TÁRSA

V. ker., Lipót körút 4. * Telefon 28-7-52

Pollák Sarolta

kozmetikus

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon: 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcs-és szeplőirtás. Helyi fogyasztás. Fagykezelések a legmodernebb alapon. Quarz.

„Miracle“

hajeltávolítószert szétküldése utasítással. „Miracle“ szépségápolószerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.